

ЗАКОН

О ПРАВИМА КОРИСНИКА УСЛУГА ПРИВРЕМЕНОГ СМЕШТАЈА У СОЦИЈАЛНОЈ ЗАШТИТИ

І. ОСНОВНЕ ОДРЕДБЕ

Предмет закона

Члан 1.

Овим законом уређује се начин остваривања права корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити, као и права корисника услуга привременог смештаја у установама социјалне заштите које су у процесу деинституционалзације, начела, поступак смештаја, поступак припреме корисника за живот у заједници смештених у установама у процесу деинституционализације, заштита од злостављања, експлоатације и занемаривања, као и друга права и обавезе корисника приликом коришћења услуга привременог смештаја до обезбеђивања услова за живот у заједници, начини поступања у инцидентним ситуацијама непосредне опасности по живот или безбедност корисника или других лица.

Унапређење положаја корисника

Члан 2.

Овим законом унапређује се положај корисника услуга привременог смештаја, кроз процес очувања квалитета живота и потенцијала корисника, развоја и припреме корисника за живот у заједници, без дискриминације, под равноправним условима уз активно, ефективно и информисано учешће корисника услуга социјалне заштите, као и особа од поверења које им пружају подршку у доношењу одлука, у складу са приступом заснованим на људским правима.

Остваривање права корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити подразумева континуирано оспособљавање корисника за самосталан живот и пуно и равноправно учешће у друштву и остваривање социјалне инклузије и кроз процес деинституционализације и усмерено је на оснаживање корисника у циљу очувања и развоја потенцијала, као и дугорочно напуштање привременог смештаја и укљученост у локалну заједницу уз коришћење услуга у заједници.

Коришћење појмова

Члан 3.

Сви појмови у овом закону употребљени у граматичком мушком роду подразумевају природни мушки и женски род лица на која се односе.

Значење израза

Члан 4.

У овом закону користе се следећи појмови:

1) „услуге привременог смештаја” (у даљем тексту: услуге смештаја) означавају привремени смештај кроз услуге социјалне заштите: домски смештај, предах смештај, смештај у прихватилиште, као и друге врсте смештаја, осим смештаја у другу породицу, у складу са законом којим се уређује социјална заштита;

2) „установа социјалне заштите” означава облик организовања у коме је организација социјалне заштите основана за обављање делатности социјалне заштите, односно пружања услуге смештаја у области социјалне заштите, у складу са прописима који уређују социјалну заштиту (у даљем тексту: установа);

3) „лиценцирани пружалац услуге привременог смештаја” је пружалац услуга социјалне заштите који је добио лиценцу за пружање те услуге у смислу прописа о социјалној заштити (у даљем тексту: пружалац услуге);

4) „корисник услуге привременог смештаја” (у даљем тексту: корисник) је дете или млада особа, или одрасло или старије лице које у складу са законом којим је уређена социјална заштита користи одређену услугу смештаја у установи, односно код лиценцираног пружаоца те услуге;

5) „информисани пристанак” је пристанак корисника дат на основу претходно добијених релевантних информација у разумљивом и приступачном облику о условима и садржају услуге социјалне заштите од стране надлежног центра за социјални рад, односно лиценцираног пружаоца услуге;

6) „инцидентна ситуација” је околност или догађај који настаје за време пружања услуге или у вези са њом, која је могла проузроковати, или је већ проузроковала ненамерну или неочекивану штету и угроженост живота и здравља или безбедност корисника или других лица;

7) „деинституционализација” је процес усмерен ка превенцији смештаја у институције социјалне заштите и припрему корисника услуге привременог смештаја за повратак у природно окружење, што се остварује кроз развој услуга у заједници, њихово одрживо финансирање, поштовање права корисника на властити избор и учешће у процесима доношења одлука;

8) „члан уже породице” у смислу овог закона је: брачни партнер, ванбрачни партнер, деца, браћа, сестре, родитељи, бабе, деде, усвојеник и усвојитељ.

Чланом уже породице, у смислу овог закона, сматраће се и сродници у правој линији до трећег степена сродства и сродници у побочној линији до другог степена сродства под условом да живе у заједничком домаћинству са корисником;

9) „особа од поверења” је члан уже породице, пуномоћник или друго лице које корисник може одабрати приликом доласка на привремени смештај у установу социјалне заштите, односно код лиценцираног пружаоца услуге привременог смештаја, која кориснику пружа различите врсте подршке по избору и на основу воље корисника, без права доношења одлука у име корисника, а коју корисник може променити у било ком тренутку својом слободном вољом.

II. НАЧЕЛА

Начело недискриминације корисника

Члан 5.

Оставривање права корисника омогућено је без дискриминације по основу расе, боје коже, предака, националне припадности или етничког порекла, пола, рода, родног идентитета, сексуалне оријентације, полних карактеристика, језика, држављанства, националне припадности, верског, политичког или другог уверења, образовања, правног или социјалног статуса, рођења, генетских особености, брачног и породичног статуса, имовног стања, старосног доба, изгледа, чланства у политичким, синдикалним и другим

организаацијама, физичког или менталног инвалидитета, менталних сметњи, других здравствених стања, осуђиваности или било којег другог личног својства.

Деинституционализација корисника смештаја укључујући и превенцију смештаја у институције социјалне заштите, као и припрема корисника за повратак у природно окружење и самостални живот укључује, без дискриминације, све кориснике, без обзира на тип и степен подршке, узраст или друго лично својство.

Начело поштовања интегритета, достојанства и аутономије корисника

Члан 6.

Корисник има право да користи услугу смештаја уз поштовање његовог физичког и психичког интегритета, достојанства, аутономије, као и уважавања његових етничких, културних и религијских убеђења, у складу са зајемченим људским правима и слободама.

Начело пружања услуге смештаја у складу са вољом и најбољим интересом корисника

Члан 7.

Услуге смештаја у процесу деинституционализације пружају се у складу са најбољим интересом детета, а код пунолетних особа у складу са вољом и жељама корисника уз поштовање достојанства и примену начела одлучивања без или уз подршку, у складу са капацитетима и проценом потреба корисника, уз уважавање његовог животног циклуса, етничког и културног порекла, животних навика, развојних и других потреба у свакодневном и другом животном функционисању.

Начело нужности и сразмерности ограничавања права корисника

Члан 8.

Права корисника установљена Уставом, овим или другим законом, односно на закону заснованом пропису неће бити ограничавана.

Изузетно, у случају нужности спречавања угрожавања живота или безбедности корисника или других лица или повреде права других лица, мере које се предузимају биће сразмерне отклањању опасности која је наступила, у складу са овим законом.

Начело јавности рада установе, односно пружаоца услуга смештаја

Члан 9.

Установа, односно пружалац услуге обезбеђује кориснику, законском заступнику малолетног корисника, изабраној особи од поверења која кориснику обезбеђује подршку, као и члановима уже породице корисника информације о делокругу рада, услугама које обезбеђује, кућном реду и правилима понашања запослених, као и о правима и обавезама корисника током трајања услуге смештаја, укључујући и могућност свакодневне, несметане комуникације са спољним светом и слободног подношења приговора и/или притужбе на услугу смештаја или жалбе на одлуку о смештају.

Установа, односно пружалац услуге је дужан да кориснику пренесе информације из става 1. овог члана на разумљив и приступачан начин, што осим прилагођавања текста може подразумевати и друге начине информативне приступачности.

III. ПОСТУПАК СМЕШТАЈА

Разлози смештаја

Члан 10.

Смештај као облик привремене заштите обезбеђује се првенствено пунолетном кориснику коме се не може обезбедити останак у сопственом дому, породици или услуге подршке за самосталан живот, у смислу закона којим је уређена социјална заштита, уз пуно поштовање воље и жеље корисника изражене у форми информисаног пристанка, док се не створе услови за смештај у мање рестриктивном окружењу или у процесу деинституционализације.

Смештај малолетног корисника заснива се на принципу најбољег интереса и пуног развоја детета у породичном окружењу.

Смештај малолетног корисника може се обезбедити изузетно, ако за то постоје нарочито оправдани разлози, у ком случају смештај престаје када се створе услови за алтернативни, ванинституционални смештај.

Смештај се не може реализовати за потенцијалног корисника који има акутно обољење или акутизацију хроничног обољења које захтева хоспитализацију.

Надлежни центар за социјални рад, односно пружалац услуге одлучује о коришћењу услуге смештаја на захтев корисника, односно законског заступника малолетног корисника, уз сагласност корисника израженој у форми информисаног пристанка.

Приликом одлучивања о смештају корисника, уз информисани пристанак пунолетног корисника, законског заступника малолетног корисника, када надлежни центар за социјални рад доноси одлуку, дужан је да испита све могућности подршке за корисника, коришћењем дневних услуга у заједници, услуга подршке за самостални живот или коришћењем других услуга ванинституционалне подршке или заштите.

Индивидуални план услуге, у чијем доношењу учествује корисник, обавезно садржи и план завршетка коришћења услуге смештаја и повратка корисника у заједницу уз обезбеђивање услуга подршке за пуну интеграцију у породицу и инклузију у заједници кроз процес деинституционализације.

Врсте и сврха смештаја

Члан 11.

Домски смештај је привремен и обезбеђује кориснику становање и задовољење основних животних потреба, здравствену заштиту, психосоцијалну стручну подршку и развој социјалних вештина и очување потенцијала, приступ образовању и друге видове подршке у сврху припреме за његов повратак у биолошку породицу, одлазак у другу породицу, односно његову припрему за самосталан живот или живот у заједници уз подршку, у складу с породичним ресурсима, његовим потребама и најбољим интересом детета, односно слободно израженом вољом и жељом корисника у оквиру процеса деинституционализације и уз употребу услуга подршке из закона који уређује социјалну заштиту.

Предах смештај је краткорочни и повремени смештај који се обезбеђује као дневни, викенд или вишедневни смештај, у сврху подршке кориснику и његовој породици у одржавању и побољшању квалитета живота, с циљем његовог останка у породици. Смештај у прихватилиште је краткотрајан смештај

у сврху осигурања безбедности и изналагања одрживих решења за кризне ситуације.

Смештај

Члан 12.

Смештај се обезбеђује изузетно, на ограничени временски рок, уз информисани пристанак пунолетног корисника, односно законског заступника малолетног корисника, када кориснику није могуће обезбедити останак у породици, услуге у заједници или породични смештај и неопходна му је друштвена помоћ и подршка система социјалне заштите, док се не створе услови за престанак смештаја, уз обавезу надлежног органа да континуирано процењује услове за излазак из институционалног смештаја у породично или друго мање рестриктивно окружење.

Информисани пристанак у смислу става 1. овог члана даје се лично, у писменој форми или у другој форми која је прилагођена кориснику.

Смештај се пружа кориснику тако да обезбеђује припрему за његов повратак у биолошку породицу и у природно окружење, одлазак у другу породицу, односно његову припрему за самосталан живот, у складу с породичним ресурсима и његовим потребама.

Временско ограничење смештаја

Члан 13.

Смештај у установи, односно код пружаоца услуге, је временски ограничен и не може бити одређен на период дужи од 12 месеци за пунолетна лица, односно шест месеци за малолетна лица.

По истеку рока из става 1. овог члана смештај може бити продужен уз детаљно образложење у складу са чланом 17. овог закона.

Упознавање са правима и обавезама

Члан 14.

Корисник, без обзира на степен пословне способности, односно законски заступник малолетног детета, има право да од установе, односно пружаоца услуге благовремено добије обавештење које му је потребно како би донео одлуку да пристане или не пристане на смештај, и то о:

- 1) трајању смештаја у установи, као и периодичним преиспитивањима потреба за останком и даљим смештајем у установи;
- 2) програмским активностима услуга смештаја;
- 3) правилима понашања и организације живота у установи односно код пружаоца услуге, укључујући и начине и могућности остваривања комуникације са спољним светом;
- 4) обавези поштовања правила понашања и организације живота у установи, односно код пружаоца услуге;
- 5) праву на подношење притужбе и приговора на квалитет заштите и квалитет пружања услуге;
- 6) праву на повлачење пристанка на смештај у сваком тренутку;
- 7) праву на избор особе од поверења;
- 8) последицама непоштовања правила понашања у установи, односно код пружаоца услуге.

Када центар за социјали рад покреће поступак смештаја, дужан је да пре покретања поступка пунолетног корисника, без обзира на степен пословне способности, односно законског заступника малолетног корисника, на разумљив и приступачан начин, поред обавештења из става 1. овог члана, упозна и са:

1) могућностима коришћења дневних услуга у заједници, услуга подршке за самостални живот или коришћењем других облика ванинституционалне подршке или заштите;

2) правом установе, односно пружаоца услуге да предложи надлежном центру за социјални рад престанак смештаја услед непоштовања правила понашања и организације живота код пружаоца услуге.

Изјава о пристанку на смештај

Члан 15.

Изјаву о пристанку на смештај пред надлежним центром за социјални рад, односно пружаоцем услуге, пунолетни корисник, без обзира на степен пословне способности, односно законски заступник малолетног корисника, даје слободно и лично, у писменој форми или у другој одговарајућој форми која је прилагођена кориснику, након што су му пружене све информације потребне за давање пристанка.

Пунолетни корисник без, обзира на степен пословне способности, односно законски заступник малолетног корисника, има право да изјаву о пристанку на смештај измени или повуче у било ком тренутку слободно израженом личном вољом.

Корисник има право да приликом давања изјаве користи подршку особе од поверења или другу подршку, у складу са сопственим жељама и избором.

На питања која нису регулисана овим законом, примењују се одредбе закона којим се уређује општи управни поступак.

Избор особе од поверења

Члан 16.

Корисник има право приликом давања изјаве о пристанку на смештај или касније, да својом слободном вољом изабере особу од поверења која кориснику обезбеђује различите врсте подршке, без права доношења одлука у име корисника.

Особа од поверења може бити члан уже породице, пуномоћник или друго лице које корисник може самостално одабрати.

Корисник даје слободно изражену изјаву у писменој или другој приступачној форми о избору особе од поверења пред надлежним центром за социјални рад, односно пружаоцем услуге, о чему се обавезно сачињава записник.

Корисник може својом слободном вољом у било ком тренутку променити избор особе од поверења на начин из става 3. овог члана.

Надлежни орган старатељства прати поступање особе од поверења у погледу заштите права корисника.

Преиспитивање одлуке о смештају

Члан 17.

Одлука центра за социјални рад о коришћењу смештаја се детаљно преиспитује у роковима који не могу бити дужи од шест месеци за малолетна лица, односно 12 месеци за пунолетна лица, уз обавезу процене услова за обезбеђивање мање рестриктивног облика смештаја у породичном окружењу или ван институције, у складу са начелом деинституционализације.

Одлука којом се продужава услуга смештаја мора садржати временски период на који се односи, а који не може бити дужи од шест месеци за малолетна лица, односно 12 месеци за пунолетна лица, као и детаљно образложење оправданости продужавања смештаја у установи.

Престанак смештаја

Члан 18.

Коришћење услуге смештаја кориснику престаје одлуком надлежног центра за социјални рад, односно пружаоца услуге.

Надлежни центар за социјални рад, односно пружалац услуге, доноси одлуку о престанку коришћења услуге смештаја:

- 1) када је обезбеђена подршка за живот у заједници;
- 2) смрћу корисника услуге смештаја;
- 3) на захтев корисника без обзира на степен пословне способности, односно законског заступника малолетног корисника и повлачењем информисаног пристанка на смештај.

Кориснику може престати коришћење услуге смештаја и на образложени предлог пружаоца услуге, када је о смештају одлучивао надлежни центар за социјални рад, у случајевима повреде правила понашања и организације живота код пружаоца услуге, прописаних општим актима пружаоца услуге, у складу са законом.

У случају доношења одлуке о престанку коришћења услуге смештаја из става 3. овог члана, центар за социјални рад је дужан да обезбеди смештај код другог пружаоца услуге, уз информисани престанак корисника, у складу са чланом 15. овог закона.

Жалба на одлуку о смештају

Члан 19.

Жалбу на одлуку о коришћењу, продужењу, односно престанку коришћења услуге смештаја може поднети пунолетни корисник лично, без обзира на степен пословне способности, односно законски заступник малолетног корисника, у складу са законом.

О жалби на одлуку о коришћењу услуге смештаја, односно престанку коришћења услуге смештаја, када је о коришћењу услуге смештаја одлучивао центар за социјални рад, решава министар надлежан за социјалну заштиту, покрајински орган управе надлежан за социјалну заштиту када је о коришћења услуге смештаја одлучивао центар за социјални рад са територије Аутономне покрајине Војводине, градска управа града Београда када је о коришћења услуге смештаја одлучивао центар за социјални рад са територије града Београда, у складу са законом којим се уређује социјална заштита.

На питања која нису регулисана овим законом, примењују одредбе закона којим се уређује општи управни поступак.

IV. ЗАШТИТА ОД ЗЛОСТАВЉАЊА, ЕКСПЛОАТАЦИЈЕ И ЗАНЕМАРИВАЊА

Забрана злостављања

Члан 20.

У установи, односно код пружаоца услуга забрањен је сваки облик насиља над корисником, физичко, емоционално и сексуално злостављање, искоришћавање корисника, злоупотреба поверења или моћи у односу на корисника, занемаривање корисника и друга поступања која нарушавају здравље, достојанство и развој корисника.

Превенција свих облика експлоатације, насиља и злостављања подразумева, између осталог, одговарајући облик подршке у складу са инвалидитетом, родом и старосном доби корисника, укључујући пружање информација и едукације како избећи, препознати и пријавити појаву насиља и злостављања.

У установи социјалне заштите, односно код пружаоца услуга забрањено је занемаривање корисника.

Занемаривање је немар или пропуст запосленог да, с обзиром на стандарде услуге, правила струке, етичке стандарде, односно правила свог посла, обезбеди адекватно задовољавање егзистенцијалних потреба, исхране, смештаја, здравствене заштите образовања, рекреације и безбедних животних услова, психо-социјалних и духовних потреба.

Занемаривање обухвата и пропуст у обављању правилног надзора и заштите корисника од повређивања и самоповређивања.

Корисник има право на заштиту од сваког вида мучења и другог окрутног, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања.

Стручни радници, стручни сарадници, здравствени радници, сарадници и друга лица ангажована у установи, односно код пружаоца услуге дужни су да се старају да корисник не буде злостављан од стране других корисника, запослених у установи, односно код пружаоца услуге или трећих лица и дужни су да то пријаве одговорном лицу и надлежним органима.

Корисник има право да оствари комуникацију са особом од поверења у сваком тренутку када осети ризик од злостављања, насиља, занемаривања.

Установа социјалне заштите, односно пружалац услуге, дужни су да образују-функционалан и приступачан тим за спречавање насиља, у складу са законом, односно на закону заснованом пропису.

Заштита од родно заснованог насиља и заштиту репродуктивног здравља девојчица и жена

Члан 21.

Забрањује се сваки облик насиља према девојчицама и женама на смештају у установи, односно код пружаоца услуге, а нарочито преглед и третман без пристанка, присилна контрацепција и прекид трудноће, у складу са законом.

Установа, односно пружалац услуге дужан је да:

- 1) благовремено, на разумљив и приступачан начин, упозна и едукује девојчице и жене на смештају како избећи, препознати и пријавити појаву насиља и злостављања према девојчицама и женама;
- 2) обезбеди подршку жртвама родно заснованог насиља;
- 3) обезбеди приступ саветовању у вези са репродуктивним здрављем.

Стручни радници, стручни сарадници, здравствени радници, сарадници и друга лица ангажована у установи, односно код пружаоца услуге дужни су да пријаве сваки вид насиља према девојчицама и женама на смештају за које сазнају у вршењу послова из своје надлежности, односно у обављању своје делатности, надлежној полицијској управи или јавном тужилаштву.

Установа, односно пружалац услуге, дужни су да обавесте надлежни центар за социјални рад о појави сваког облика насиља према девојчицама и женама на смештају, у складу са позитивним прописима.

Полицијска управа и јавно тужилаштво дужни су да обавесте надлежни центар за социјални рад о пријављеном насиљу.

Приступ здравственој заштити

Члан 22.

Корисник има право на обезбеђивање и доступност здравствене заштите, у складу са законом.

Пружање здравствене заштите може затражити и сам корисник, односно законски заступник малолетног корисника.

Ако корисник има повреде, тврди да је злостављан или друго лице указује на то да је корисник злостављан, запослени одговоран за корисника, његов непосредни руководилац и директор установе, односно руководилац пружаоца услуге, дужни су да:

- 1) без одлагања кориснику обезбеде одговарајући лекарски преглед;
- 2) евидентирају све повреде корисника и механизме настанка повреде;
- 3) забележе све предузете радње у досијеу корисника;
- 4) обавесте полицију, јавног тужиоца, надлежни центар за социјални рад, члана његове уже породице, изабрану особу од поверења, законског заступника, министарство надлежно за социјалну заштиту и Заштитника грађана, ако у радњи или пропуштању којим су доведени у опасност живот или здравље корисника постоји основана сумња на постојање кривичног дела.

Провера безбедности корисника

Члан 23.

У случају злостављања или занемаривања, као и у случају другог догађаја ризичног за безбедност и здравље корисника, запослени задужен за корисника, његов непосредни руководилац и директор установе, односно руководилац пружаоца услуге, дужни су да провере безбедност и потребу за пружањем здравствене заштите другим корисницима, ради предуземања одговарајућих и правовремених мера заштите.

V. ПРАВА И ОБАВЕЗЕ КОРИСНИКА ПРИЛИКОМ КОРИШЋЕЊА УСЛУГЕ СМЕШТАЈА

Остваривање људских права

Члан 24.

Корисник смештаја има право на остваривање грађанских, политичких, економских, социјалних, културних и других права, у складу са Уставом, законом и ратификованим међународним уговором.

Обавештавање

Члан 25.

Корисник услуге смештаја има право да од стране установе, односно пружаоца услуге благовремено, на одговарајући, прописани, разумљив и прилагођен начин добије обавештење о:

- 1) идентитету и професионалном статусу стручних радника, стручних сарадника, здравствених радника и сарадника који учествују у пружању услуге;
- 2) условима, ризицима и правним последицама смештаја;
- 3) својим правима и обавезама, као и да буде поучен о начину остваривања права, укључујући и поступке подношења жалбе, приговора и притужбе;
- 4) свим питањима и свим подацима који су од значаја за корисника и за пружање услуге смештаја.

Учешће у доношењу одлука

Члан 26.

Корисник смештаја има право да учествује у процени свог стања и потреба и у одлучивању о томе да ли ће прихватити одређене активности предвиђене индивидуалним планом пружања услуге, као и да благовремено добије сва обавештења која су му за то потребна, укључујући и опис, циљ и корист од предложених активности, као и обавештења о расположивим алтернативним активностима и друга обавештења од значаја за пружање услуге на разумљив начин и у приступачној форми, без обзира на степен пословне способности.

Корисник има право да, уз употребу неопходних механизма подршке (прилагођавање информација, употребу алтернативних видова комуникације, саветовање са особом од поверења, члановима породице као помоћ у тумачењу воље и жеља корисника, фирмирање тима за доношење одлука), активно учествује у планирању и спровођењу активности и мера приликом пружања услуге смештаја, без обзира на степен пословне способности.

Приватност

Члан 27.

Корисник смештаја има право на приватност приликом пружања услуге смештаја, у складу са најбољим интересом детета, односно вољом пунолетне особе.

Не сматра се нарушавање права на приватност тражење података о личности, личним својствима и другим питањима, чије је прибављање неопходно за пружање услуге смештаја, у складу са овим законом, који се прикупљају у сврху планирања и пружања услуге смештаја, као и предузимање радњи у вези са тим.

Корисници имају право да, у зависности од пола и старосне доби, буду смештени и спавају у одвојеним просторијама.

Слободно време

Члан 28.

Корисник има право да буде укључен у радно-окупационе, културно-забавне и рекреативне активности, у складу са вољом и својим интересовањима.

Породични живот

Члан 29.

Корисник има право на контакте са члановима породице и другим лицима без ограничења, у складу са законом и правилима понашања и организације живота код пружаоца услуге, да прима посете у просторијама установе, односно пружаоца услуге и иде у посете изван простора установе, односно пружаоца услуге, изузев ако је суд одредио меру заштите којом се привремено забрањује или ограничава одржавање контакта са члановима породице и другим лицима.

Контакте у оквиру установе, односно пружаоца услуге остварује се на начин којим се не угрожава приватност других корисника.

Информисање и комуникација

Члан 30.

Корисник има право да:

- 1) о свом трошку шаље и прима, уз пуну приватност, без надзора и ограничења, пошту, пакете, новине и да телефонира;
- 2) прати радио и телевизијске програме;
- 3) користи своје информационо-комуникационе уређаје (рачунар, таблет, паметни телефон и сл.);
- 4) учествује на семинарима, обукама и инфо-сесијама које организују релевантне институције и организације цивилног друштва, на тему оснаживања корисника, промовисања и заштите људских права, припреме за самостални живот и укљученост у локалну заједницу у оквиру процеса деинституционализације;
- 5) у погледу подношења притужбе или приговора, обавља поверљиву и слободну комуникацију.

Поштовања правила понашања и организације живота код пружаоца услуге

Члан 31.

Информисаним пристанком на услугу смештаја корисник се обавезује да поштује правила понашања и организације живота код пружаоца услуге прописана општим актима пружаоца услуге (правила о кућном реду и друга правила).

Ако корисник не поштује правила из става 1. овог члана у мери да угрожава права, интегритет, интересе, живот, безбедност и здравље осталих корисника, запослених или других лица, пружалац услуге може одлучити о престанку смештаја, односно надлежном центру за социјални рад поднети образложени предлог, када је центар за социјални рад одлучивао о смештају, да кориснику престане услуга смештаја код тог пружаоца услуге.

Установа, односно пружалац услуге је дужан да корисника благовремено упозна са правилима из става 1. овог члана, као и са последицама непоштовања ових правила на приступачан и разумљив начин.

Притужба

Члан 32.

Корисник, особа од поверења или члан његове уже породице који сматра да пружалац услуге крши права корисника, односно није задовољан квалитетом пружања услуге, поступком или понашањем пружаоца услуге или другог лица, може поднети притужбу одговорном лицу у установи, односно код пружаоца услуге, надлежном центру за социјални рад и другим надлежним органима, у складу са законом и прописима донетим на основу закона.

Притужбом се сматра сваки поднесак у коме се износе примедбе на рад установе, односно пружаоца услуге или на поступање запослених у установи, односно код пружаоца услуге, чак и ако није насловљен као притужба.

Притужба не мора да има посебну форму, али треба да садржи најмање: кратак опис

поступања на које се односи, име и презиме и контакт подносиоца притужбе.

Установа, односно пружалац услуге нема обавезу да поступа по анонимним притужбама.

Притужба се може поднети у писменој форми или усмено у просторијама установе, односно пружаоца услуге, о чему је запослени који је примио притужбу дужан да сачини записник.

Притужбе разматра руководилац основне организационе јединице на чији се рад притужба односи, руководилац уже организационе јединице или други запослени кога он овласти.

Ако се притужба односи на поступање руководилаца, примениће се правила о изузећу службеног лица из закона којим се уређује општи управни поступак.

Притужба се не може одбацити као неблаговремена.

Корисник који поднесе притужбу биће заштићен од било каквих негативних последица услед подношења притужбе у складу са законом.

У одлуци о притужби утврђује се да ли постоји повреда правила поступања установе, односно пружаоца услуге или понашања запосленог.

Ако је утврђено да постоји повреда, у одлуци се наводи појединачна мера која ће бити предузета ради њеног исправљања у конкретном случају који се односи на подносиоца притужбе.

Одговор на притужбу доставља се најкасније 30 дана од подношења, на разумљив и приступачан начин, што, осим прилагођавања текста, може подразумевати и друге начине информативне приступачности.

У одговору на притужбу подносилац се поучава која правна средства и којим органима може поднети у случају незадовољства одговором на притужбу.

Корисник, особа од поверења, члан његове уже породице или законски заступник малолетног корисника могу, ако нису задовољни одговором на притужбу, односно информацијом о планираним и предузетим мерама поводом

притужбе, поднети приговор органу надлежном за вршење инспекцијског надзора, у року прописаном законом којим се уређује општи управни поступак.

Ако приликом испитивања притужбе, одговорно лице установи постојање елемената одговорности за кривична дела, дужан је да предузме радње на које је обавезан и овлашћен у складу са важећим прописима.

Приговор

Члан 33.

Пунолетни корисник, без обзира на степен пословне способности, особа од поверења, члан његове уже породице или законски заступник малолетног корисника могу да изјаве приговор због начина пружања услуга смештаја, ако не може да се изјави друго правно средство у управном поступку.

Приговор се изјављује одговорном лицу установе, односно пружаоца услуге на чије се поступање односи, који и одлучује о приговору.

Приговор се изјављује у року од 15 дана од када се услуга смештаја не пружа тако да обезбеди уредно и квалитетно, под једнаким условима, остваривање права и задовољавање потреба корисника.

О приговору се одлучује решењем, које се издаје у року од 30 дана од пријема приговора.

Директор, односно руководилац одбацује приговор који није благовремен или дозвољен, који је изјавило неовлашћено лице, а одбија приговор ако није основан или усваја приговор ако је основан.

Решењем којим се усваја приговор налаже се предузимање законом одређених мера ради отклањања недостатака у пружању услуга смештаја, ако је приговор изјављен због начина пружања услуга смештаја.

Орган надлежан за вршење инспекцијског надзора дужан је да спроведе поступак по приговору, у складу са законом.

На питања која нису регулисана овим законом, примењују одредбе закона којим се уређује општи управни поступак.

VI. ПОСТУПАЊЕ У ИНЦИДЕНТНИМ СИТУАЦИЈАМА

Права корисника у инцидентној ситуацији

Члан 34.

Стручни радници, стручни сарадници, здравствени радници, сарадници и друга ангажована лица у установи, односно код пружаоца услуге дужни су да организују пружање услуга смештаја на начин којим се неће ограничавати права и слободе корисника.

У случају нужности спречавања угрожавања живота или безбедности корисника или других лица или повреде права других лица, мере које се предузимају морају бити сразмерне отклањању опасности која је наступила, у складу са овим законом.

Начин и ближе услове поступања установе, односно пружаоца услуге у инцидентним ситуацијама прописује министар надлежан за социјалну заштиту.

Забрана ограничавања кретања и изолације

Члан 35.

Забрањена је примена свих мера принуде и третмана без пристанка корисника, односно законског заступника малолетника.

Посебно се забрањује коришћење мере ограничавања кретања и издвајања корисника у посебно опремљену просторију.

Помоћ других ресора у заједници

Члан 36.

Ако стручни радник, стручни сарадник, здравствени радник, сарадник или друго лице ангажовано у установи, односно код пружаоца услуге не може само да отклони непосредну опасност по живот или безбедност корисника изазвану понашањем корисника, запосленог или другог лица дужно је да одмах, без одлагања, када уочи опасност затражи помоћ других надлежних органа и о томе одмах обавести директора установе, односно руководиоца пружаоца услуге.

Инцидентне ситуације

Члан 37.

Установа, односно пружалац услуге је дужан да о инцидентној ситуацији, која може довести или је довела до непосредног угрожавања живота или безбедности корисника и запослених без одлагања сачини службену белешку и обавести министарство надлежно за социјалну заштиту.

VII. МЕХАНИЗАМ КОНТРОЛЕ КВАЛИТЕТА УСЛУГЕ

Члан 38.

Надзор над применом одредаба овог закона врши министарство надлежно за социјалну заштиту, с тим што надзор над радом здравствених радника у установи, односно код пружаоца услуге врши министарство надлежно за послове здравља.

Инспекцијски надзор у установама за смештај у процесу деинституционализације вршиће се, по могућности, једном годишње.

Независни механизам овлашћен за контролу успостављања квалитета пружања услуга и заштите права корисника врше независни државни органи за заштиту права грађана и заштиту равноправности.

У сарадњи са министарством надлежним за социјалну заштиту, независни мониторинг над применама одредаба овог закона, обезбедиће се и организацијама цивилног друштва које се баве заштитом људских прва.

Организације цивилног друштва имају обавезу да о налазима из независног мониторинга извести министарство надлежно за социјалну заштиту у року од 60 дана од дана обављеног независног мониторинга.

VIII. КАЗНЕНЕ ОДРЕДБЕ

Члан 39.

Новчаном казном за прекршај од 100.000 до 2.000.000 динара казниће се установа, односно пружалац услуге смештаја, услед:

- 1) поступања у заштити корисника супротно одредбама чл. 20-23. овог закона;
- 2) поступања у инцидентним ситуацијама супротно одредбама чл. 34-37. овог закона;

За прекршај из става 1. овог члана казниће се и одговорно лице установе, односно пружаоца услуге смештаја новчаном казном од 5.000 до 150.000 динара.

IX. ДОНОШЕЊЕ ПОДЗАКОНСКИХ АКТА

Члан 40.

Подзаконски акт за спровођење овог закона донеће се у року од девет месеци од дана ступања на снагу овог закона.

X. СТУПАЊЕ НА СНАГУ

Члан 41.

Овај закон ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у „Службеном гласнику Републике Србије”.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

I. УСТАВНИ ОСНОВ ЗА ДОНОШЕЊЕ ЗАКОНА

Уставни основ за доношење Предлога закона о правима корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити налази се у члану 69. Устава Републике Србије („Службени гласник РС”, број 98/06). Према члану 69. став 1. Устава, грађани и породице којима је неопходна друштвена помоћ ради савладавања социјалних и животних тешкоћа и стварања услова за задовољавање основних животних потреба, имају право на социјалну заштиту, чије се пружање заснива на начелима социјалне правде, хуманизма и поштовања људског достојанства.

Према члану 97. Устава, Република Србија уређује и обезбеђује: друге социјалне односе од општег интереса (тачка 8); систем у области социјалне заштите (тачка 10); као и финансирање остваривања права и дужности Републике Србије, утврђених Уставом и законом (тачка 15).

II. РАЗЛОЗИ ЗА ДОНОШЕЊЕ ЗАКОНА

1. Најважнији релевантни међународни документи

Најважнији међународноправни документи који се односе на поступање према корисницима услуга привременог смештаја у социјалној заштити, а нарочито особама са менталним сметњама, у мери у којој се оно регулише у овом предлогу закона, а које је Република Србија ратификовала, јесу Конвенција о заштити људских права и основних слобода из 1950. године (Европска конвенција о људским правима), усвојена под окриљем Савета Европе, Међународни пакт о грађанским и политичким правима из 1966. и Конвенција о правима особа са инвалидитетом из 2007. године, усвојени под окриљем Уједињених нација. За Предлог закона несумњиво најрелевантније су одредбе које се односе на кориснике услуга привременог смештаја у социјалној заштити, посебно привремени смештај лица са менталним сметњама у установу социјалне заштите.

У складу са Европском конвенцијом о људским правима дозвољено је ограничење права корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити када је то у најбољем интересу корисника, само ако је законито, а нарочито ако је поуздано утврђено да се ради о особи са душевним поремећајем, такве врсте и степена да то оправдава ограничење права корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити. У складу са праксом Европског суда за људска права, ограничење права корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити може бити неопходно не само да би корисник добио потребан третман већ и да би се обезбедила контрола и надзор над њим и да би се спречило да то лице изазове штетне последице. Међународни пакт о грађанским и политичким правима у члану 9. гарантује право на слободу и безбедност личности и забрањује арбитарно лишење слободе, захтевајући да свако лишење слободе буде засновано на закону и спроведено у складу са законом прописаним поступком, али не одређује разлоге из којих лишење слободе може бити допуштено. Другим речима, овај пакт не забрањује лишење слободе лица са менталним сметњама, било ради лечења или да би се спречило да угрозе свој живот и здравље или живот и здравље других лица.

Конвенција о правима особа са инвалидитетом у члану 14. такође забрањује незаконито или арбитрарно лишење слободе и прописује да постојање инвалидитета никако не сме бити оправдање за лишење слободе. Она не садржи одредбу која би експлицитно забрањивала да особа са менталним сметњама буде лишена слободе ако је то неопходно да би се лечила или спречила да угрози свој или живот или здравље другог лица (што изричито дозвољава Европска конвенција о људским правима), али Комитет за права особа са инвалидитетом сматра да лишење слободе на основу инвалидитета не може бити дозвољено чак ни ако постоје додатни фактори или критеријуми који би га оправдавали, попут неспособности лица о којем је реч да расуђује и да да пристанак на смештај у одређену установу или на лечење или опасности коју то лице представља по себе или друге. Ако би се прихватило овакво тумачење Конвенције о правима особа са инвалидитетом, то би значило да за све њене потписнице које обавезује и Европска конвенција о људским правима постаје недопуштено лишење слободе „душевно поремећених лица, алкохоличара или уживалаца дрога” предвиђено у њеном члану 5. став 1. тачка е). Мало је, међутим, вероватно да су земље чланице Савета Европе које су ратификовале Конвенцију о правима особа са инвалидитетом (њих 46), а претходно и учествовале у њеном писању, сматрале да члан 14. треба тумачити на овакав начин, посебно ако се има у виду да већина земаља и даље посеже за применом члана 5. став 1. тачка е) Европске конвенције о људским правима. Уз то, ове земље су, кроз Комитет Савета Европе за биоетику, наставиле да развијају стандарде који се односе на смештај и лечење особа са менталним поремећајима без њиховог пристанка, што је резултирало Предлогом додатног протокола уз Конвенцију о људским правима и достојанству људског бића у погледу примене биологије и медицине (скраћено Конвенција о људским правима и биомедицини, тзв. Овиједо конвенција) у којем се уређују недобровољни смештај и лечење особа са менталним поремећајима. Иако овај предлог није усвојен и наишао је на критике Комитета за права особа са инвалидитетом, може се рећи да је он још један индикатор да је бар на нивоу земаља чланица Савета Европе лишење слободе лица са менталним сметњама ради њиховог лечења или спречавања опасности коју представљају по себе или друге прихваћена пракса, те да је разумно закључити да преовлађујућа већина ових држава не сматра да је такво лишење слободе забрањено чланом 14. Конвенције о правима особа са инвалидитетом.

2. Уставне одредбе

Уставом Републике Србије прописано је да је људско достојанство неприкосновено и да су сви су дужни да га поштују и штите, као и да свако има право на слободан развој личности, ако тиме не крши права других зајемчена Уставом; да је физички и психички интегритет неповредив као и да нико не може бити изложен мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању, нити подвргнут медицинским или научним огледима без свог слободно датог пристанка; да свако има право на личну слободу и безбедност и да је лишење слободе допуштено само из разлога и у поступку који су предвиђени законом; да се према лицу лишеном слободе мора поступати човечно и с уважавањем достојанства његове личности, као и да је забрањено свако насиље према лицу лишеном слободе; да свако има право на заштиту свог физичког и психичког здравља; да грађани и породице којима је неопходна друштвена помоћ ради савладавања социјалних и животних тешкоћа и стварања услова за задовољавање основних животних потреба, имају право на социјалну заштиту, чије се пружање заснива на начелима социјалне правде, хуманизма и поштовања људског достојанства, као и да се у том погледу

инвалидима пружа посебна заштита. Такође, одређено је да се људска и мањинска права зајемчена Уставом непосредно примењују; да се јемче, и као таква, непосредно примењују људска и мањинска права зајемчена општеприхваћеним правилима међународног права, потврђеним међународним уговорима и законима; да се одредбе о људским и мањинским правима тумаче у корист унапређења вредности демократског друштва, сагласно важећим међународним стандардима људских и мањинских права, као и пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење. Људска и мањинска права зајемчена Уставом могу законом бити ограничена ако ограничење допушта Устав, у сврхе ради којих га Устав допушта, у обиму неопходном да се сврха ограничења задовољи у демократском друштву и без задирања у суштину зајемченог права. Пред Уставом и законом сви су једнаки, а забрањена је свака дискриминација, непосредна или посредна, по било ком основу, између осталог по основу психичког или физичког инвалидитета. Уставом је прописано и да свако има право на судску заштиту ако му је повређено или ускраћено неко људско или мањинско право зајемчено Уставом, као и право на уклањање последица које су повредом настале.

3. Република Србија у процесу придружења ЕУ

У оквиру процеса придруживања Европској унији, Република Србија је усвојила Акциони план за преговарачко поглавље 23 – Правосуђе и основна права (2016), који представља стратешки документ у области заштите и унапређења људских права, са дефинисаним јавним политикама и унапређеним спровођењем, координацијом, роковима и финансирањем реформи.

Приликом израде овог акционог плана узета је у обзир препорука из Извештаја о скринингу да треба усвојити закон намењен заштити лица са менталним сметњама у институцијама социјалне заштите. У оквиру активности 3.6.1.26. планирано је доношење овог закона, а као носилац активности одређено је министарство надлежно за послове социјалне заштите.

III. ОБЈАШЊЕЊЕ ОСНОВНИХ ПРАВНИХ ИНСТИТУТА И ПОЈЕДИНАЧНИХ РЕШЕЊА

ОСНОВНЕ ОДРЕДБЕ (чл. 1–4. Предлога закона)

У члану 1. Предлога закона одређен је предмет Предлога закона тако што је речено да се овим законом уређује начин остваривања права корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити, као и права корисника услуга привременог смештаја у установама социјалне заштите које су у процесу деинституционалзације, начела, поступак смештаја, поступак припреме корисника за живот у заједници смештених у установама у процесу деинституционалзације, заштита од злостављања, експлоатације и занемаривања, као и друга права и обавезе корисника приликом коришћења услуга привременог смештаја до обезбеђивања услова за живот у заједници, начини поступања у инцидентним ситуацијама непосредне опасности по живот или безбедност корисника или других лица.

Члан 2. Предлога закона усмерен је ка унапређењу положаја корисника услуга привременог смештаја, кроз процес очувања квалитета живота и потенцијала корисника, развоја и припреме корисника за живот у заједници, без дискриминације, под равноправним условима уз активно, ефективно и

информисано учешће корисника услуга социјалне заштите, као и особа од поверења које им пружају подршку у доношењу одлука, у складу са приступом заснованим на људским правима.

Остваривање права корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити подразумева континуирано оспособљавање корисника за самосталан живот и пуно и равноправно учешће у друштву и остваривање социјалне инклузије и кроз процес деинституционализације и усмерено је на оснаживање корисника у циљу очувања и развоја потенцијала, као и дугорочно напуштање привременог смештаја и укљученост у локалну заједницу уз коришћење услуга у заједници.

Према члану 3. Предлога закона сви појмови у овом закону употребљени у граматичком мушком роду подразумевају природни мушки и женски род лица на која се односе.

Чланом 4. Предлога закона дефинисано је значење следећих појмова: 1) „услуге привременог смештаја” (у даљем тексту: смештаја) означавају привремени смештај кроз услуге социјалне заштите: домски смештај, предах смештај, смештај у прихватилиште, као и друге врсте смештаја, осим смештаја у другу породицу, у складу са законом којим се уређује социјална заштита; 2) „установа социјалне заштите” означава облик организовања у коме је организација социјалне заштите основана за обављање делатности социјалне заштите, односно пружања услуга привременог смештаја у области социјалне заштите, у складу са прописима који уређују социјалну заштиту (у даљем тексту: установа); 3) „лиценцирани пружалац услуга привременог смештаја” је пружалац услуга социјалне заштите који је добио лиценцу за пружање те услуге у смислу прописа у социјалној заштити (у даљем тексту: пружалац услуга); 4) „корисник услуга привременог смештаја” (у даљем тексту: корисник) је дете или млада особа, или одрасло или старије лице које у складу са законом којим је уређена социјална заштита користи одређену услугу смештаја у установи социјалне заштите, односно код лиценцираног пружаоца те услуге; 5) „информисани пристанак” је пристанак корисника дат на основу претходно добијених релевантних информација у разумљивом и приступачном облику о условима и садржају услуга социјалне заштите од стране надлежног центра за социјални рад, односно лиценцираног пружаоца услуга; 6) „инцидентна ситуација” је околност или догађај који настаје за време пружања услуга или у вези са њом која је могла проузроковати, или је већ проузроковала ненамерну или неочекивану штету и угроженост живота и здравља или безбедност корисника или других лица; 7) „деинституционализација” је процес усмерен ка превенцији смештаја у институције социјалне заштите и припрему корисника услуга привременог смештаја за повратак у природно окружење, што се остварује кроз развој услуга у заједници, њихово одрживо финансирање, поштовање права корисника на властити избор и учешће у процесима доношења одлука; 8) „члан уже породице” у смислу овог закона је: брачни партнер, ванбрачни партнер, деца, браћа, сестре, родитељи, бабе, деде, усвојеник и усвојитељ. Чланом уже породице, у смислу овог закона, сматраће се и сродници у правој линији до трећег степена сродства и сродници у побочној линији до другог степена сродства под условом да живе у заједничком домаћинству са корисником; 9) „особа од поверења” је члан уже породице, пуномоћник или друго лице које корисник може одабрати приликом доласка на привремени смештај у установу социјалне заштите, односно код лиценцираног пружаоца услуга привременог смештаја, која кориснику пружа различите врсте подршке по избору и на основу воље корисника, без права доношења одлука у име корисника, а коју корисник може променити у било ком тренутку својом слободном вољом.

НАЧЕЛА (чл. 5–9. Предлога закона)

Чланом 5. Предлога закона дефинисано је начело недискриминације корисника, а према њему остваривање права корисника омогућено је без дискриминације по основу расе, боје коже, предака, националне припадности или етничког порекла, пола, рода, родног идентитета, сексуалне оријентације, полних карактеристика, језика, држављанства, националне припадности, верског, политичког или другог уверења, образовања, правног или социјалног статуса, рођења, генетских особености, брачног и породичног статуса, имовног стања, старосног доба, изгледа, чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама, физичког или менталног инвалидитета, менталних сметњи, других здравствених стања, осуђиваности или било којег другог личног својства. Деинституционализација корисника смештаја укључујући и превенцију смештаја у институције социјалне заштите, као и припрема корисника за повратак у природно окружење и самостални живот укључује, без дискриминације, све кориснике, без обзира на тип и степен подршке, узраст или друго лично својство.

Чланом 6. Предлога закона дефинисано је начело поштовања интегритета, достојанства и аутономије корисника, којим је одређено да корисник има право да користи услугу смештаја уз поштовање његовог физичког и психичког интегритета, достојанства, аутономије, као и уважавања његових етничких, културних и религијских убеђења, у складу са зајемченим људским правима и слободама.

Члан 7. Предлога закона дефинише начело пружања услуге смештаја у складу са вољом и најбољим интересом корисника, а према њему услуге смештаја у процесу деинституционализације пружају се у складу са најбољим интересом детета, а код пунолетних особа у складу са вољом и жељама корисника уз поштовање достојанства и примену начела одлучивања без или уз подршку, у складу са капацитетима и проценом потреба корисника, уз уважавање његовог животног циклуса, етничког и културног порекла, животних навика, развојних и других потреба у свакодневном и другом животном функционисању.

Члан 8. Предлога закона говори о начелу нужности и сразмерности ограничавања права корисника у инцидентним ситуацијама, према коме права корисника установљена Уставом, овим или другим законом, односно на закону заснованом пропису неће бити ограничавана. Изузетно, у случају нужности спречавања угрожавања живота или безбедности корисника или других лица или повреде права других лица, мере које се предузимају биће сразмерне отклањању опасности која је наступила, у складу са овим законом.

Члан 9. Предлога закона говори о начелу јавности рада установе, односно пружаоца услуга, а према коме установа, односно пружалац услуге смештаја обезбеђује кориснику, законском заступнику малолетног корисника, изабраној особи од поверења која кориснику обезбеђује подршку, као и члановима уже породице корисника информације о делокругу рада, услугама које обезбеђује, кућном реду и правилима понашања запослених, као и о правима и обавезама корисника током трајања услуге смештаја, укључујући и могућност свакодневне, несметане комуникације са спољним светом и слободног подношења приговора и/или притужбе на услугу смештаја или жалбе на одлуку о смештају. Установа, односно пружалац услуге је дужан да кориснику пренесе информације на разумљив и приступачан начин, што осим

прилагођавања текста може подразумевати и друге начине информативне приступачности.

ПОСТУПАК СМЕШТАЈА (чл. 10–20. Предлога закона)

У овом делу Предлога закона садржане су одредбе којима се на јасан начин прописује поступак привременог смештаја у социјалној заштити, уз пристанак корисника.

Члан 10. Предлога закона одређује разлоге смештаја, а према њему смештај као облик привремене заштите обезбеђује се првенствено пунолетном кориснику коме се не може обезбедити останак у сопственом дому, породици или услуге подршке за самосталан живот, у смислу закона којим је уређена социјална заштита, уз пуно поштовање воље и жеље корисника изражене у форми информисаног пристанка, док се не створе услови за смештај у мање рестриктивном окружењу или у процесу деинституционализације. Смештај малолетног корисника заснива се на принципу најбољег интереса и пуног развоја детета у породичном окружењу. Смештај малолетног корисника може се обезбедити изузетно, ако за то постоје нарочито оправдани разлози, у ком случају смештај престаје када се створе услови за алтернативни, ванинституционални смештај. Смештај се не може реализовати за потенцијалног корисника који има акутно обољење или акутизацију хроничног обољења које захтева хоспитализацију. Надлежни центар за социјални рад, односно пружалац услуге одлучује о коришћењу услуге смештаја на захтев корисника, законског заступника малолетног корисника, уз сагласност корисника израженој у форми информисаног пристанка. Приликом одлучивања о смештају корисника, уз информисани пристанак пунолетног корисника, законског заступника малолетног корисника, када надлежни центар за социјални рад доноси одлуку, дужан је да испита све могућности подршке за корисника, коришћењем дневних услуга у заједници, услуга подршке за самостални живот или коришћењем других услуга ванинституционалне подршке или заштите. Индивидуални план услуге, у чијем доношењу учествује корисник, обавезно садржи и план завршетка коришћења услуге смештаја и повратка корисника у заједницу уз обезбеђивање услуга подршке за пуну интеграцију у породицу и инклузију у заједници кроз процес деинституционализације.

Чланом 11. Предлога закона прописане су врсте и сврха смештаја, према коме домски смештај је привремен и обезбеђује кориснику становање и задовољење основних животних потреба, здравствену заштиту, психосоцијалну стручну подршку и развој социјалних вештина и очување потенцијала, приступ образовању и друге видове подршке у сврху припреме за његов повратак у биолошку породицу, одлазак у другу породицу, односно његову припрему за самосталан или живот у заједници уз подршку, у складу с породичним ресурсима, његовим потребама и најбољим интересом детета, односно слободно израженом вољом и жељом корисника у оквиру процеса деинституционализације и уз употребу услуга подршке из закона који уређује социјалну заштиту. Предах смештај је краткорочни и повремени смештај који се обезбеђује као дневни, викенд или вишедневни смештај, у сврху подршке кориснику и његовој породици у одржавању и побољшању квалитета живота, с циљем његовог останка у породици. Смештај у прихватилиште је краткотрајан смештај у сврху осигурања безбедности и изналагања одрживих решења за кризне ситуације.

Чланом 12. Предлога закона прописано је да се смештај обезбеђује изузетно, на ограничени временски рок, уз информисани пристанак пунолетног корисника, односно законског заступника малолетног корисника када кориснику није могуће обезбедити останак у породици, услуге у заједници или породични смештај и неопходна му је друштвена помоћ и подршка система социјалне заштите, док се не створе услови за престанак смештаја, уз обавезу надлежног органа да континуирано процењује услове за излазак из институционалног смештаја у породично или друго мање рестриктивно окружење. Информисани пристанак даје се лично, у писменој форми или у другој форми која је прилагођена кориснику. Смештај се пружа кориснику тако да обезбеђује припрему за његов повратак у биолошку породицу и у природно окружење, одлазак у другу породицу, односно његову припрему за самосталан живот, у складу с породичним ресурсима и његовим потребама.

Члан 13. Предлога закона односи се на временско ограничење смештаја према коме смештај не може бити одређен на период дужи од 12 месеци за пунолетна лица, односно шест месеци за малолетна лица. По истеку тог рока смештај може бити продужен уз детаљно образложење, у складу са чланом 17. Предлога закона.

Члан 14. Предлога закона односи се на права корисника који, без обзира на степен пословне способности, односно законски заступник малолетног детета, има право да од установе, односно пружаоца услуге благовремено добије обавештење које му је потребно како би донео одлуку да пристане или не пристане на смештај, и то о: трајању смештаја у установи, као и периодичним преиспитивањима потреба за останком и даљим смештајем у установи; програмским активностима услуга смештаја; правилима понашања и организације живота у установи односно код пружаоца услуге, укључујући и начине и могућности остваривања комуникације са спољним светом; обавези поштовања правила понашања и организације живота у установи, односно код пружаоца услуге; праву на подношење притужбе и приговора на квалитет заштите и квалитет пружања услуге; праву на повлачење пристанка на смештај у сваком тренутку; праву на избор особе од поверења; последицама непоштовања правила понашања у установи, односно код пружаоца услуге. Када центар за социјали рад покрене поступак смештаја дужан је да пре покретања поступка пунолетног корисника, без обзира на степен пословне способности, односно законског заступника малолетног корисника, на разумљив и приступачан начин, поред обавештења које му је потребно да би донео одлуку, упозна и са: могућностима коришћења дневних услуга у заједници, услуга подршке за самостални живот или коришћењем других облика ванинституционалне подршке или заштите; правом установе, односно пружаоца услуге да предложи надлежном центру за социјални рад престанак смештаја услед непоштовања правила понашања и организације живота код пружаоца услуге.

Чланом 15. Предлога закона прописује се да Изјаву о пристанку на смештај пред надлежним центром за социјални рад, односно пружаоцем услуге, пунолетни корисник, без обзира на степен пословне способности, односно законски заступник малолетног корисника, даје слободно и лично, у писменој форми или у другој одговарајућој форми која је прилагођена кориснику, након што су му пружене све информације потребне за давање пристанка. Пунолетни корисник без, обзира на степен пословне способности, односно законски заступник малолетног корисника, има право да изјаву о пристанку на смештај измени или повуче у било ком тренутку слободно израженом личном вољом.

Корисник има право да приликом давања изјаве користи подршку особе од поверења или другу подршку, у складу са сопственим жељама и избором. На питања која нису регулисана овим законом, примењују се одредбе закона којим се уређује општи управни поступак.

Чланом 16. Предлога закона прописано је да корисник има право приликом давања изјаве о престанку на смештај или касније, да својом слободном вољом изабере особу од поверења која кориснику обезбеђује различите врсте подршке, без права доношења одлука у име корисника. Особа од поверења може бити члан уже породице, пуномоћник или друго лице које корисник може самостално одабрати. Корисник даје слободно изражену изјаву у писменој или другој приступачној форми о избору особе од поверења пред надлежним центром за социјални рад, односно пружаоцем услуге, о чему се обавезно сачињава записник. Корисник може својом слободном вољом у било ком тренутку променити избор особе од поверења. Надлежни орган старатељства прати поступање особе од поверења у погледу заштите права корисника.

Чланом 17. Предлога закона прописано је да се одлука центра за социјални рад о коришћењу смештаја се детаљно преиспитује у роковима који не могу бити дужи од шест месеци за малолетна лица, односно 12 месеци за пунолетна лица, уз обавезу процене услова за обезбеђивање мање рестриктивног облика смештаја у породичном окружењу или ван институције, у складу са начелом деинституционализације.

Одлука којом се продужава услуга смештаја мора садржати временски период на који се односи, а који не може бити дужи од шест месеци за малолетна лица, односно 12 месеци за пунолетна лица, као и детаљно образложење оправданости продужавања смештаја у установи.

Чланом 18. Предлога закона уређен је престанак смештаја. Коришћење услуге кориснику престаје одлуком надлежног центра за социјални рад, односно пружаоца услуге.

Надлежни центар за социјални рад, односно пружалац услуге, доноси одлуку о престанку коришћења услуге смештаја: када је обезбеђена подршка за живот у заједници, смрћу корисника услуге смештаја, на захтев корисника без обзира на степен пословне способности, односно законског заступника малолетног корисника, повлачењем информисаног престанка на смештај. Кориснику може престати коришћење услуге смештаја и на образложени предлог пружаоца услуге, када је о смештају одлучивао надлежни центар за социјални рад, у случајевима повреде правила понашања и организације живота код пружаоца услуге, прописаних општим актима пружаоца услуге, у складу са законом. У случају доношења одлуке о престанку коришћења услуге смештаја центар за социјални рад је дужан да обезбеди смештај код другог пружаоца услуге, уз информисани престанак корисника.

Чланом 19. Предлога закона прописана је да жалбу на одлуку о коришћењу, продужењу, односно престанку коришћења услуге смештаја може поднети пунолетни корисник лично, без обзира на степен пословне способности, односно законски заступник малолетног корисника, у складу са законом. О жалби на одлуку о коришћењу услуге смештаја, односно престанку коришћења услуге смештаја, када је о коришћењу услуге смештаја одлучивао центар за социјални рад, решава министар надлежан за социјалну заштиту, покрајински орган управе надлежан за социјалну заштиту када је о коришћења услуге смештаја одлучивао центар за социјални рад са територије Атономне покрајине Војводине, градска управа града Београда када је о коришћења услуге смештаја одлучивао центар за социјални рад са територије града

Београда, у складу са законом којим се уређује социјална заштита. На питања која нису регулисана овим законом, примењују одредбе закона којим се уређује општи управни поступак.

ЗАШТИТА ОД ЗЛОСТАВЉАЊА, ЕКСПЛОАТАЦИЈЕ И ЗАНЕМАРИВАЊА (чл. 20–23. Предлога закона)

Чланом 20. Предлога закона прописано је да је у установи, односно код пружаоца услуга забрањен сваки облик насиља над корисником, физичко, емоционално и сексуално злостављање, искоришћавање корисника, злоупотреба поверења или моћи у односу на корисника, занемаривање корисника и друга поступања која нарушавају здравље, достојанство и развој корисника. Превенција свих облика експлоатације, насиља и злостављања подразумева, између осталог, одговарајући облик подршке у складу са инвалидитетом, родом и старосном доби корисника, укључујући пружање информација и едукације како избећи, препознати и пријавити појаву насиља и злостављања. У установи социјалне заштите, односно код пружаоца услуга забрањено је занемаривање корисника. Занемаривање је немар или пропуст запосленог да, с обзиром на стандарде услуге, правила струке, етичке стандарде, односно правила свог посла, обезбеди адекватно задовољавање егзистенцијалних потреба, исхране, смештаја, здравствене заштите образовања, рекреације и безбедних животних услова, психо-социјалних и духовних потреба. Занемаривање обухвата и пропуст у обављању правилног надзора и заштите корисника од повређивања и самоповређивања. Корисник има право на заштиту од сваког вида мучења и другог окрутног, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања. Стручни радници, стручни сарадници, здравствени радници, сарадници и друга лица ангажована у установи, односно код пружаоца услуге дужни су да се старају да корисник не буде злостављан од стране других корисника, запослених у установи, односно код пружаоца услуге или трећих лица и дужни су да то пријаве одговорном лицу и надлежним органима. Корисник има право да оствари комуникацију са особом од поверења у сваком тренутку када осети ризик од злостављања, насиља, занемаривања. Установа социјалне заштите, односно пружалац услуге, дужни су да образују функционалан и приступачан тим за спречавање насиља, у складу са законом, односно на закону заснованом пропису.

Чланом 21. Предлога закона прописана је заштита од родно заснованог насиља и заштита репродуктивног здравља девојчица и жена. Забрањује се сваки облик насиља према девојчицама и женама на смештају у установи, односно код пружаоца услуге, а нарочито преглед и третман без пристанка, присилна контрацепција и прекид трудноће, у складу са законом. Установа, односно пружалац услуге дужан је да: благовремено, на разумљив и приступачан начин, упозна и едукује девојчице и жене на смештају како избећи, препознати и пријавити појаву насиља и злостављања према девојчицама и женама; обезбеди подршку жртвама родно заснованог насиља; обезбеди приступ саветовању у вези са репродуктивним здрављем. Стручни радници, стручни сарадници, здравствени радници, сарадници и друга лица ангажована у установи, односно код пружаоца услуге дужни су да пријаве сваки вид насиља према девојчицама и женама на смештају за које сазнају у вршењу послова из своје надлежности, односно у обављању своје делатности надлежној полицијској управи или јавном тужилаштву. Установа, односно пружалац услуге, дужни су да обавесте надлежни центар за социјални рад о појави сваког облика насиља према девојчицама и женама на смештају, у складу са

позитивним прописима. Полицијска управа и јавно тужилаштво дужни су да обавесте надлежни центар за социјални рад о пријављеном насиљу.

Чланом 22. Предлога закона прописано је да корисник има право на обезбеђивање и доступност здравствене заштите, у складу са законом. Пружање здравствене заштите може затражити и сам корисник, односно законски заступник малолетног корисника. Ако корисник има повреде, тврди да је злостављан или друго лице указује на то да је корисник злостављан, запослени одговоран за корисника, његов непосредни руководилац и директор установе, односно руководилац пружаоца услуге, дужни су да: без одлагања кориснику обезбеде одговарајући лекарски преглед; евидентирају све повреде корисника и механизме настанка повреде; забележе све предузете радње у досијеу корисника; обавесте полицију, јавног тужиоца, надлежни центар за социјални рад, члана његове уже породице, изабрану особу од поверења, законског заступника, министарство надлежно за социјалну заштиту и Заштитника грађана, ако у радњи или пропуштању којим су доведени у опасност живот или здравље корисника постоји основана сумња на постојање кривичног дела.

Чланом 23. Предлога закона прописано је да у случају злостављања или занемаривања, као и у случају другог догађаја ризичног за безбедност и здравље корисника, запослени задужен за корисника, његов непосредни руководилац и директор установе, односно руководилац пружаоца услуге, дужни су да провере безбедност и потребу за пружањем здравствене заштите другим корисницима, ради предузимања одговарајућих и правовремених мера заштите.

ПРАВА И ОБАВЕЗЕ КОРИСНИКА ПРИЛИКОМ КОРИШЋЕЊА УСЛУГЕ СМЕШТАЈА (чл. 24–37. Предлога закона)

Чланом 24. Предлога закона прописано је да корисник смештаја има право на остваривање грађанских, политичких, економских, социјалних, културних и других права, у складу са Уставом, законом и ратификованим међународним уговором.

Чланом 25. Предлога закона уређена су питања обавештавања корисника о свим релевантним питањима која се тичу смештаја. Корисник услуге смештаја има право да од стране установе, односно пружаоца услуге благовремено, на одговарајући, прописани, разумљив и прилагођен начин; добије обавештење о: идентитету и професионалном статусу стручних радника, стручних сарадника, здравствених радника и сарадника који учествују у пружању услуге; условима, ризицима и правним последицама смештаја; својим правима и обавезама, као и да буде поучен о начину остваривања права, укључујући и поступке подношења жалбе, приговора и притужбе; свим питањима и свим подацима који су од значаја за корисника и за пружање услуге смештаја.

Чланом 26. Предлога закона прописано је учешће у доношењу одлука, тј. операционализован је принцип партиципације корисника у пружању услуге социјалне заштите, из закона којим је уређена социјална заштита. Корисник смештаја има право да учествује у процени свог стања и потреба и у одлучивању о томе да ли ће прихватити одређене активности предвиђене индивидуалним планом пружања услуге, као и да благовремено добије сва обавештења која су му за то потребна, укључујући и опис, циљ и корист од

предложених активности као и обавештења о расположивим алтернативним активностима и друга обавештења од значаја за пружање услуге на разумљив начин и у приступачној форми, без обзира на степен пословне способности.

Корисник има право да, уз употребу неопходних механизма подршке (прилагођавање информација, употребу алтернативних видова комуникације, саветовање са особом од поверења, члановима породице као помоћ у тумачењу воље и жеља корисника, фирмирање тима за доношење одлука), активно учествује у планирању и спровођењу активности и мера приликом пружања услуге смештаја, без обзира на степен пословне способности.

Члан 27. Предлога закона уређује приватност корисника. Корисник смештаја има право на приватност приликом пружања услуге смештаја, у складу са најбољим интересом детета, односно вољом пунолетне особе. Не сматра се нарушавање права на приватност тражење података о личности, личним својствима и другим питањима, чије је прибављање неопходно за пружање услуге смештаја, у складу са овим законом, који се прикупљају у сврху планирања и пружања услуге смештаја, као и предузимање радњи у вези са тим. Корисници имају право да, у зависности од пола и старосне доби, буду смештени и спавају у одвојеним просторијама.

Чл. 28-31. Предлога закона прописана су права и обавезе корисника приликом коришћења услуге смештаја. Корисник смештаја има право на слободно време, породични живот, информисање и комуникацију и обавезу поштовања правила понашања и организације живота код пружаоца услуге.

Корисник има право да буде укључен у радно-окупационе, културно-забавне и рекреативне активности, у складу са вољом и својим интересовањима.

Корисник има право на контакте са члановима породице и другим лицима без ограничења, у складу са законом и правилима понашања и организације живота код пружаоца услуге, да прима посете у просторијама установе, односно пружаоца услуге и иде у посете изван простора установе, односно пружаоца услуге, изузев ако је суд одредио меру заштите којом се привремено забрањује или ограничава одржавање контакта са члановима породице и другим лицима.

Контакте у оквиру установе, односно пружаоца услуге остварује се на начин којим се не угрожава приватност других корисника.

Корисник има право да: о свом трошку шаље и прима, уз пуну приватност, без надзора и ограничења, пошту, пакете, новине и да телефонира; прати радио и телевизијске програме; користи своје информационо-комуникационе уређаје (рачунар, таблет, паметни телефон и сл.); учествује на семинарима, обукама и инфо-сесијама које организују релевантне институције и организације цивилног друштва, на тему оснаживања корисника, промовисања и заштите људских права, припреме за самостални живот и укљученост у локалну заједницу у оквиру процеса деинституционализације; у погледу подношења притужбе или приговора, обавља поверљиву и слободну комуникацију.

Информисаним пристанком на услугу смештаја корисник се обавезује да поштује правила понашања и организације живота код пружаоца услуге прописана општим актима пружаоца услуге (правила о кућном реду и друга правила). Ако корисник не поштује правила у мери да угрожава права, интегритет, интересе, живот, безбедност и здравље осталих корисника, запослених или других лица, пружалац услуге може одлучити о престанку смештаја, односно надлежном центру за социјални рад поднети образложени

предлог, када је центар за социјални рад одлучивао о смештају, да кориснику престане услуга смештаја код тог пружаоца услуге.

Установа, односно пружалац услуге је дужан да корисника благовремено упозна са правилима, као и са последицама непоштовања ових правила на приступачан и разумљив начин.

Чл. 32–33. Предлога закона прописана су права на притужбу и приговор, као и поступање по притужби и приговору.

Корисник, особа од поверења, или члан његове уже породице који сматра да пружалац услуге крши права корисника, односно није задовољан квалитетом пружања услуге, поступком или понашањем пружаоца услуге или другог лица, може поднети притужбу одговорном лицу у установи, односно код пружаоца услуге, надлежном центру за социјални рад и другим надлежним органима, у складу са законом и прописима донетим на основу закона.

Корисник који поднесе притужбу биће заштићен од било каквих негативних последица услед подношења притужбе у складу са законом. У одлуци о притужби утврђује се да ли постоји повреда правила поступања установе, односно пружаоца услуге или понашања запосленог.

Ако је утврђено да постоји повреда, у одлуци се наводи појединачна мера која ће бити предузета ради њеног исправљања у конкретном случају који се односи на подносиоца притужбе. Корисник, особа од поверења, члан његове уже породице или законски заступник малолетног корисника могу, ако нису задовољни одговором на притужбу, односно информацијом о планираним и предузетим мерама поводом притужбе, поднети приговор органу надлежном за вршење инспекцијског надзора, у року прописаном законом којим се уређује општи управни поступак.

Ако приликом испитивања притужбе, одговорно лице установи постојање елемената одговорности за кривична дела, дужан је да предузме радње на које је обавезан и овлашћен у складу са важећим прописима.

Пунолетни корисник, без обзира на степен пословне способности, особа од поверења, члан његове уже породице или законски заступник малолетног корисника могу да изјаве приговор због начина пружања услуга смештаја, а ако не може да се изјави друго правно средство у управном поступку.

Приговор се изјављује одговорном лицу установе, односно пружаоца услуге на чије се поступање односи, који и одлучује о приговору.

Решењем којим се усваја приговор налаже се предузимање законом одређених мера ради отклањања недостатака у пружању услуга смештаја, ако је приговор изјављен због начина пружања услуга смештаја.

Орган надлежан за вршење инспекцијског надзора дужан је да спроведе поступак по приговору, у складу са законом.

На питања која нису регулисана овим законом, примењују одредбе закона којим се уређује општи управни поступак.

ПОСТУПАЊЕ У ИНЦИДЕНТНИМ СИТУАЦИЈАМА (Чл. 34–37. Предлога закона)

Чл. 34–37. Предлога закона прописано је поступање у инцидентним ситуацијама.

Стручни радници, стручни сарадници, здравствени радници, сарадници и друга ангажована лица у установи, односно код пружаоца услуге дужни су да организују пружање услуга смештаја на начин којим се неће ограничавати права и слободе корисника. У случају нужности спречавања угрожавања живота или безбедности корисника или других лица или повреде права других лица,

мере које се предузимају морају бити сразмерне отклањању опасности која је наступила, у складу са овим законом.

Начин и ближе услове поступања установе, односно пружаоца услуге у инцидентним ситуацијама прописује министар надлежан за социјалну заштиту.

Забрањена је примена свих мера принуде и третмана без пристанка корисника, односно законског заступника малолетника. Посебно се забрањује коришћење мере ограничавања кретања и издвајања корисника у посебно опремљену просторију.

Ако стручни радник, стручни сарадник, здравствени радник, сарадник или друго лице ангажовано у установи, односно код пружаоца услуге не може само да отклони непосредну опасност по живот или безбедност корисника изазвану понашањем корисника, запосленог или другог лица дужно је да одмах, без одлагања, када уочи опасност затражи помоћ других надлежних органа и о томе одмах обавести директора установе, односно руководиоца пружаоца услуге.

Установа, односно пружалац услуге је дужан да о инцидентној ситуацији која може довести или је довела до непосредног угрожавања живота или безбедности корисника и запослених без одлагања сачини службену белешку и обавести министарство надлежно за социјалну заштиту.

МЕХАНИЗАМ КОНТРОЛЕ КВАЛИТЕТА УСЛУГЕ (члан 38. Предлога закона)

Чланом 38. Предлога закона прописују се да надзор над применом одредаба овог закона врши министарство надлежно за социјалну заштиту, с тим што надзор над радом здравствених радника у установи, односно код пружаоца услуге врши министарство надлежно за послове здравља. Инспекцијски надзор у установама за смештај у процесу деинституционализације вршиће се по могућности једном годишње. Независни механизам овлашћен за контролу успостављања квалитета пружања услуга и заштите права корисника врше независни државни органи за заштиту права грађна и заштиту равноправности. У сарадњи са министарством надлежним за социјалну заштиту, независни мониторинг над применама одредаба овог закона, обезбедиће се и организацијама цивилног друштва које се баве заштитом људских прва. Организације цивилног друштва имају обавезу да о налазима из независног мониторинга известе министарство надлежно за социјалну заштиту у року од 60 дана од дана обављеног независног мониторинга.

КАЗНЕНЕ ОДРЕДБЕ (члан 39. Предлога закона)

Чланом 39. Предлога закона прописују се казне. Новчаном казном за прекршај од 100.000 до 2.000.000 динара казниће се установа, односно пружалац услуге смештаја, услед:

1) поступања у заштити корисника супротно одредбама чл. 20–23. овог закона;

2) поступања у инцидентним ситуацијама супротно одредбама чл. 34–37. овог закона;

За прекршај из става 1. овог члана казниће се и одговорно лице установе, односно пружаоца услуге смештаја новчаном казном од 5.000 до 150.000 динара.

ДОНОШЕЊЕ ПОДЗАКОНСКОГ АКТА И СТУПАЊЕ НА СНАГУ
(Чл. 40–41. Предлога закона)

Чланом 40. Предлога закона прописује се доношење подзаконског акта за спровођење овог закона у року од девет месеци од дана ступања на снагу овог закона.

Чланом 41. Предлога закона прописује се ступање на снагу прописа.

**IV. ПРОЦЕНА ФИНАНСИЈСКИХ СРЕДСТАВА ПОТРЕБНИХ ЗА
СПРОВОЂЕЊЕ ЗАКОНА**

За спровођење овог закона није потребно обезбедити средства у буџету Републике Србије за 2021, 2022. и 2023. годину.

Овим законом уређују се права корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити, који се налазе на смештају код лиценцираног пружаоца те услуге, односно установи социјалне заштите чији је оснивач Република Србија и аутономна покрајина и чији рад се финансира из буџета Република Србија по основу Закона о социјалној заштити („Службени гласник РС”, број 24/11).

АНАЛИЗА ЕФЕКТА

ПРИЛОГ 2:

Кључна питања за анализу постојећег стања и правилно дефинисање промене која се предлаже

1) Који показатељи се прате у области, који су разлози због којих се ови показатељи прате и које су њихове вредности?

Област социјалне заштите је област друштвеног живота за коју је надлежно Министарство, једна је од области Уставом зајамчених људских права, делатност од јавног интереса и веома је осетљива по карактеру.

У Републици Србији око двадесет хиљада лица укључујући и лица смештена код приватних пружаоца користе услуге домског смештаја. Установе за смештај су првобитно основане за пружање становања, исхране и неге, а потом је њихов садржај обухватио активности које су усмерене на развијање и очување потенцијала корисника.

Подаци из литературе указују да резиденцијалне институције не могу пружити одговарајућу подршку потребну за постизање пуне инклузије у друштву. Издвајање из заједнице и породице озбиљно ограничава могућност лица која живе или одрастају у резиденцијалним институцијама да у потпуности учествују у друштву.

Однос друштвене заједнице, па и њених институција, према особама корисницима услуга социјалне заштите, укључујући и смештај у резиденцијалним институцијама обојен је предрасудама и стереотипима.

Кроз широко прихваћену и поједностављену слику, гради се често негативан однос према припадницима ове друштвене групе, који представља препреку у друштвеној инклузији особа, али има случајева неадекватног односу према њима и од стране представника јавних институција.

Стога је настала политика деинституционализације чији је циљ да спречи непотребан пријем и задржавање лица у институцијама, а као алтернатива је развијен је концепт привременог смештаја који омогућава краткотрајни боравак лица у институцијама, њихово лечење и хабилитацију или рехабилитацију са последичним оспособљавањем за повратак у заједницу и шире друштво.

Захтеви за спровођење процеса деинституционализације произилазе из различитих стратешких и нормативних аката, а пре свега обавеза насталих усвајањем **Закона о потврђивању Конвенција о правима особа са инвалидитетом**¹, који за циљ има „унапређивање, заштиту и осигуравање пуног и једнаког уживања свих људских права и основних слобода особа са инвалидитетом, укључујући и право на живот у заједници“². У складу са тим, Влада Републике Србије се у Акционом плану за преговарачко Поглавље 23, одељак „Основна права“, обавезала да ће да усвоји Стратегију деинституционализације.

¹ Службени гласник Републике Србије - Међународни уговори, бр. 42/2009

² Члан 1 Закона о потврђивању Конвенција о правима особа са инвалидитетом

Иако је Република Србија формално опредељења за успостављање процеса деинституционализације, у пракси су постигнути одређени резултати када је у питању корисничка група деца и млади, а када је реч о особама са интелектуалним и менталним тешкоћама нису постигнути значајни резултати. Њихов број у установама за смештај годинама је практично непромењен, излазак из установа је ретка појава, поједине услуге у заједници које подржавају останак у природном окружењу недовољно су развијене.

Деинституционализацију треба разликовати од трансформације резиденцијалних установа, као процеса усмереног ка реформисању њиховог мандата, односно услуга које пружају. У том смислу, деинституционализација је шири појам чији је крајњи циљ успостављање система који пружа могућности, подржавајући особе са инвалидитетом у остваривању и одржавању оптималног нивоа самосталности и друштвеног учешћа, узимајући у обзир личне чиниоце, окружење и очекивања³.

Основни циљ Стратегије деинституционализације у систему социјалне заштите је **остваривање права на живот у заједници корисника социјалне заштите кроз процесе деинституционализације и социјалне инклузије**. Овај циљ ће се остварити кроз сет посебних циљева и активности које ће кроз развој услуга у заједници, обезбеђивање стабилних извора финансирања и услова за интеграцију, превенирати.

Деинституционализација је процес који треба да омогући пре свега особама са инвалидитетом да свакодневне потребе задовољавају у властитим локалним заједницама, уз сву неопходну помоћ и подршку. Са становишта социјалне заштите процес је усмерен ка превенцији смештаја у институције и повратку корисника из установа за смештај у природно окружење, што се остварује кроз развој услуга у заједници, одрживо финансирање, поштовање права корисника на властити избор и учешће у процесима доношења одлука.

У том смислу, основни показатељи успешности процеса деинституционализације у систему социјалне заштите су:

- број корисника у установама за смештај;
- број усвојених планова трансформације установа за смештај;
- број корисника који су изашли из установа за смештај;
- број установа који су, поред услуга смештаја, лиценцирани и за друге услуге социјалне заштите;
- број услуга социјалне заштите у заједници које подржавају останак у природном окружењу;
- број корисника услуга социјалне заштите у заједници;
 - издвајања из локалних буџета за развој услуга социјалне заштите у заједници;
 - издвајања из републичког буџета за процесе трансформације установа за смештај;
- број корисника који су делимично и потпуно лишени пословне способности;
- број корисника којима је делимично или потпуно враћена пословна способност.

Актуелно, број корисника у установама за смештај особа са интелектуалним и менталним тешкоћама се не мења, плански приступ њиховој

³ European Expert Group on the Transition from Institutional to Community-based Care, Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community-based Care. Brussels, 2012, доступно на: www.deinstutiuonalisationguide.eu

трансформацији није успостављен, услуге у заједници су недовољно и неравномерно развијене уз константне проблеме финансијске одрживости, издвајања из локалних буџета за развој услуга у заједници су недовољна, повећава се број особа потпуно или делимично лишених пословне способности.

Положај корисника у систему социјалне заштите генерално је пасиван, а посебно у установама за домски смештај. Они декларативно имају право на учешће и одлучивање у свим фазама стручних поступака, али се у пракси то ретко дешава. Разлози се пре свега проналазе у доминантно медицинско-патерналистичком приступу, као и карактеристикама домског смештаја, који неминовно утиче на ограничавање људских права. Корисници ретко учествују у личном планирању, слобода избора им је веома ограничена, у установама су принуђени да поступају у складу са успостављеном дневном рутином, многим је одузета пословна способност, те и формално не могу да учествују у процесима доношења одлука и преузимања одговорности.

У старосној структури особа са интелектуалним и менталним тешкоћама доминирају одрасли корисници (26 – 65 година), са 81, 2%, око 16% је старијих од 65 година, 2,8% је младих (18 – 25 година) и евидентирано је двоје деце, што је значајно смањење с обзиром на то да је 2014. године било 18, а у 2015. години шесторо деце.

Дужина боравка у установи показатељ је (не)покретљивости ове корисничке групе и истовремено указује на развијеност услуга у заједници, односно резултате процеса деинституционализације. Око половине корисника је у установи дуже од 11 година, а 28% преко 20 година⁴. Ови трендови су годинама практично непромењени, с обзиром на то да је 2012. године 27,15% корисника у установи боравило између 11 и 19 година, а 20 и више година 20.50% корисника.⁵ Заправо, за скоро 8 процентних поена повећао се број оних који бораве преко 20 година, што недвосмислено указује да је за већину установа крајње и једино одредиште. Имајући у виду ове податке, и не чуди што 89% корисника нема контакте са сродницима или одржава ретке и непредвидиве контакте са њима. Само 6% редовно одлази у посету породици, док се 5% најмање једном месечно виђа са сродницима у установи.⁶

Изразак из институције свих ових година веома је ретка појава. У 2018. години свега 3% корисника је изашло из установе, пошто су се вратили у биолошку или сродничку породицу, док је 1% самовољно напустио институцију. Готово идентични резултати присутни су од 2010. године када је Републички завод за социјалну заштиту поднео први Извештај о раду установа за кориснике са телесним, интелектуалним и менталним тешкоћама. Чак је 2010. године 6% корисника изашло из установе на начин да су се вратили у биолошку или сродничку породицу, док је 2018. године проценат два пута нижи. Смрт корисника доминантно је најзаступљенији разлог престанка смештаја и константно се креће на нивоу од око 85%.

Имајући у виду податке о дужини боравка у установи и разлозима изласка, јасно је зашто је око 82% корисника са територије друге општине, а не

⁴ Републички завод за социјалну заштиту, Извештај о раду установа социјалне заштите за одрасле и старије са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним тешкоћама, Београд, септембар 2019, стр. 14

⁵ Републички завод за социјалну заштиту, Синтетизовани извештај о раду установа социјалне заштите за одрасле и старије са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним тешкоћама, Београд, јун 2013.

⁶ Републички завод за социјалну заштиту, Извештај о раду установа социјалне заштите за одрасле и старије са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним тешкоћама, Београд, септембар 2019, стр. 16.

са оне у којој се установа налази, што је додатни проблем уколико се планира да напусте установу и настане се на територији општине у којој се установа налази.

Чињеница да је већина корисника лишена пословне способности, у значајној мери отежава њихову интеграцију у заједницу. У 2018. години 73% корисника установа за смештај особа са интелектуалним и менталним тешкоћама било је лишено пословне способности. У 41% случајева старатељ је био стручни радник центра за социјални рад, а у преосталим сродник или друга блиска особа⁷. Ова ситуација је константна свих година, те се скоро по правилу особе са менталним и интелектуалним тешкоћама лишавају пословне способности. На тај начин се обезбеђују и формални услови за смештај, јер добровољност, односно изјава о вољи корисника није потребна.

Актуелно, у Републици Србији функционише 75 установа социјалне заштите за смештај корисника чији је оснивач Република Србија и аутономна покрајина, укупног смештајног капацитета 14.512, од којих је 18 установа за смештај деце и младих: 10 установа за смештај деце и младих без родитељског старања, 5 установа за смештај деце и младих са сметњама у развоју и 3 установе за смештај деце и младих са проблемима у понашању. Укупан смештајни капацитет за децу и младе износи 1.656 места.

Актуелно, у Републици Србији функционише 249 других лиценцираних пружалаца услуге домског смештаја (приватни сектор), укупног смештајног капацитета 9252.

Корисници домског смештаја и смештаја у мале домске заједнице најчешће су деца без родитељског старања и деца са сметњама у развоју, чији положај је нарочито угрожен са више аспеката.

Удео деце корисника система социјалне заштите у општој популацији деце у Републици Србији износи 16,4%, што значи да је свако шесто дете корисник система социјалне заштите.⁸

Република Србија је имала значајне резултате када је реч о смањењу броја деце и младих који су смештени у установе социјалне заштите, што је пратио повећан број деце у хранитељским породицама. Према неким истраживањима у периоду од 2000. до 2011. године, укупан број деце и младих у установама социјалне заштите је смањен за 48%.⁹

Ипак, према подацима Републичког завода за социјалну заштиту, током 2018. године евидентирано је 1.035 деце нових корисника услуга смештаја (домског и породичног), с тим што је већина корисника краткотрајно користила услугу домског смештаја до преласка на породични смештај.

Треба истаћи да кретање стопе деце на домском смештају у десетогодишњем периоду бележи тренд смањења од 42,5%, што Србију сврстава у земље са најнижом стопом деце на резиденцијалном смештају у Европи.¹⁰

Уколико се потребе корисника не могу адекватно задовољити у примарној породици, смештај у другу породицу је најбоље алтернативно решење, јер се спречава одлазак у институцију.

Захваљујући развоју тзв. стандардног хранитељства значајно је смањен број корисника у установама за децу без родитељског старања. Са друге

⁷ Републички завод за социјалну заштиту, исто, стр. 16

⁸ Деца у систему социјалне заштите, Републички завод за социјалну заштиту, Београд, септембар 2019.

⁹ Анализа праксе социјалне заштите у раду са породицама деце са сметњама у развоју, Удружење стручних радника социјалне заштите Србије, Београд

¹⁰ United Nations Children's Fund Regional Office for Central and Eastern Europe and Commonwealth of Independent States, Keeping Families Together: Making social protection more effective for children, Insights Issue 1/2012 on Social Protection, UNICEF, Geneva, 2012, p. 1.

стране, тзв. специјализовано хранитељство, иако нормативно препознато, није у значајнијој мери заживело, услед чега су деца и млади са сметњама у развоју, у већем ризику од институционализације. Према подацима надлежног министарства у 2020. години овај облик смештаја користило је 347 деце до 18 година и 126 младих (од 18 – 26 година).

Породични смештај одраслих и старијих није нормативно препознат, иако је у пракси заступљен на одређеном нивоу. Подаци надлежног министарства указују да је овај облик смештаја у 2020. години користило 910 одраслих и старијих.

Корисници такође имају и права на: информисаност, учешће у доношењу одлука, на слободан избор услуга, на приватност и на притужбу.¹¹ Набројана права представљају темељ за остваривање пуне партиципације корисника у систему социјалне заштите, било да је реч и коришћењу услуга или приликом процесних радњи, као што су лишење пословне способности, продужење родитељског права, стављање под старатељство и др.

Партиципација подразумева континуирану укљученост корисника током целог процеса рада са њим и његовом породицом и почиње од успостављања првог контакта.¹² Она не подразумева само консултације, већ и учешће у процесима процене потреба и проблема, као и планирања даљег рада и активности и мера које треба предузети.

Један од основних принципа везаних за деинституционализацију је одлучивање уз особе са инвалидитетом уз подршку, односно њихова **партиципација у одлучивању**, уместо заменског одлучивања, односно одлучивања преко законског заступника/старатеља. И Конвенција о правима особа са инвалидитетом у члану 12 говори о „правном капацитету“, што је шири појам од пословне способности. Пословна способност је правни појам, а „правни капацитет“ је способност за расуђивање, коју треба поштовати и настојати да се она реализује на сваки могући начин, па и кроз поступке везане за пословну способност.

Национална законска регулатива указује на то да је у поступцима везаним за пословну способност потребно да суд испита да ли је пунолетно лице према степену способности за нормално расуђивање у стању да се само брине о својим правима и интересима. На основу свих изведених доказа суд доноси одлуку о лишењу пословне способности. Као што је већ поменуто, поред психијатријске експертизе, суд има могућност да изведе и друге доказе о способности корисника да доноси одлуке, односно учествује у доношењу одлука. Судови, међутим, недовољно користе могућност извођења других доказа. Коришћење само обавезног доказа – психијатријског вештачења указује на то да се судови држе тзв. „медицинског“, а не „социјалног“ модела способности. У том смислу је потребно да постоји континуирана едукација судија на тему „социјалног“ модела способности.

Поред судова, у поступцима везаним за пословну способност релевантан актер су центри за социјални рад. Према истраживању које су 2019. године спровели Комора социјалне заштите и Институт друштвених наука, стручни радници у центрима за социјални рад показују свест о потреби процене корисника и према „социјалном моделу“. Ипак, изостаје иницијатива центра за социјални рад, као органа старатељства да покрећу поступке поновне процене, што због недостатка знања да се на овакав начин заступају најбољи интереси корисника, што због недостатка времена услед оптерећености послом, али и ставова да је за то потребно позитивно мишљење вештака психијатра. У појединим центрима постоји заблуда о томе да поступак треба обуставити, ако

¹¹ Чл. 34-39 Закона о социјалној заштити

¹² Бекер Косана, Перић Сандра, Стефановић Лазар. Смернице за центре за социјални рад, Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом МДРИ-С; Београд, 2020.

судски вештаци психијатри констатују да није дошло до промене у психичком стању која би била значајна за враћање пословне способности, односно да поступак не треба ни покретати ако ординирајући психијатри не дају у извештајима предлог и изјашњење у погледу покретања поступка поновне процене. Ово указује на потребу континуиране едукације стручних радника у социјалној заштити о правним механизмима процене пословне способности, као и о доказним средствима која се у поступцима могу користити (без ограничавања само на средства која су обавезна, као што је психијатријско вештачење).¹³

Када је реч о поступцима лишења пословне способности, као и продужења родитељског права, у складу са Законом о ванпарничном поступку и Породичним законом, партиципација подразумева информисање корисника о покретању поступка, а затим и укључивање у доношење одлука у центру за социјални рад и саслушање у судском поступку. Узимање мишљења од корисника подразумева неколико предуслова: да корисник буде информисан о свим битним чињеницама за поступке који се покрећу, које укључује и чињеницу о начину покретања поступка, фазама, дужини поступка трајања, исходима поступка; неопходно је корисника информисати о могућим алтернативама за превладавање стања у којем се налази; као и о поступцима жалбе у свим фазама рада. На овај начин се поштује и Препорука Комитета министара Савета Европе која обавезује да пунолетна особа мора да буде обавештена о свим поступцима које се воде у односу на њу.

Истраживање које је током 2019. године спровела Иницијатива за права особа за менталним инвалидитетом – МДРИ-С, указује да центри за социјални рад у недовољној мери укључују кориснике у поступке који се односе на њихову пословну способност. Особе са интелектуалним и менталним тешкоћама су „обојене“ својим дијагнозама, бројем хоспитализација, узимањем терапије, решењима комисија за категоризацију, а све мање се у проценама стручних радника препознају снаге корисника, у чему су добри, шта то могу да ураде, који су њихови квалитети, а готово да нема података о укључивању корисника¹⁴.

Наведене анализе упућују на то да, и поред позитивних помака до којих је у Србији дошло у погледу правне регулативе која уређује поступке лишења пословне способности, њена примена у пракси не иде у прилог заштите најбољих интереса лица која су потпуно или делимично лишена пословне способности. Разлоге за овакву ситуацију можемо да тражимо првенствено у недостатку системских решења, у смислу усаглашавања поступања свих актера у процедури – судова, органа старатељства, здравствених установа и лекара вештака, до сродника и социјалне средине у којој особе, које су лишене пословне способности живе.¹⁵

Поред недовољне партиципације корисника у смислу процене, планирања и процеса доношења одлука, у пракси није редак случај да се корисници смештају у установе социјалне, па и у установе здравствене заштите, без сагласности о боравку у установи.

Корисници су најчешће недовољно информисани о својим правима приликом смештаја у установе социјалне заштите, условима живота, али и могућности за напуштање смештаја - „повлачење сагласности о смештају“.

¹³ Сјеничић, М., Перић, С., Марчетић, Д. (2020). Политика правосудног система и система социјалне заштите према питању пословне способности - Приказ истраживања на територији града Београда. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*. 88 LIX, стр. 148

¹⁴ Плазанић, Љ., Истраживачки налази о праксама центара за социјални рад у вези са лишавањем пословне способности, МДРИ-С, Београд, 2020.

¹⁵ Сјеничић, М., Перић, С., Маричић, Д., (2020). Политика правосудног система и система социјалне заштите према питању пословне способности – Приказ истраживања на територији Града Београда, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 88 LIX, стр. 153

Поред партиципације у доношењу одлука које се односе на доношење одлуке о смештају, од великог је значаја и партиципација корисника у оквиру саме установе. И поред тога што нормативни оквир инсистира да се услуге пружају на индивидуализован начин, једна од основних карактеристика живота у институцији је да корисници у институцији живе у „социјалној изолацији, нестимулативном окружењу и губе контролу над свакодневним животом“.¹⁶ У институцијама, живот је обликован строгим режимом и распоредом активности, а од свих се очекује да без икаквих негодовања прате дневни ритам – распоред устајања, спавања, оброка, активности, слободног времена и др. Корисници често описују овакав облик живота као „контрола“, „поштовање правила“, „дисциплина“.¹⁷ Организација живота у институцијама не обезбеђује поштовање личне аутономије корисника у свим аспектима свакодневног живота.

Актуелно не постоје кодификовани адекватно законом прописани механизми за заштиту права корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити, начела, поступак смештаја, заштиту од злостављања, експлоатације и занемаривања, спутавање, права и обавезе корисника приликом коришћења услуга привременог смештаја.

У зависности од конкретних околности, у појединим случајевима потребно је одређена лица сместити у установу социјалне заштите, а појединим лицима може бити неопходно краткотрајно ограничити слободу кретања и применити друга ограничења, у складу са њиховом најбољим интересом. Ова права се могу ограничавати само законом, па је у складу са тим неопходно законом уредити смештај лица у установама социјалне заштите уз информисани пристанак, на најмање рестриктиван начин, уз дефинисање околности, услова и друга питања у вези са спутавањем и другим ограничењима корисника услуга смештаја у социјалној заштити уз поштовање људских права.

Имајући све изнето у виду, закључак је да се процеси деинституционализације нису одвијали у жељеном правцу, може се основано тврдити да је актуелна слична ситуацији од пре пет година.

Актуелна је и даље недовољна неразвијеност и неравномерна територијална распоређеност услуга социјалне заштите у заједници што успорава процес деинституционализације.

У надлежности јединица локалне самоуправе су следеће услуге социјалне заштите:

- дневне услуге у заједници;
- услуге подршке за самосталан живот, при чему је услуга становања уз подршку особа са инвалидитетом у ингеренцији оних јединица локалне самоуправе чији је степен развијености изнад републичког просека;
- саветодавно-терапијске и социјално-едукативне услуге, осим саветовања и обуке хранитеља и усвојитеља;
- услуга смештаја у прихватилиште, као и друге услуге од интереса за локалне самоуправе.

У Републици Србији постоји 145 локалних самоуправа. У већини се пружа барем једна од услуга социјалне заштите.

¹⁶ Ћирић Миловановић, Д., Марковић, М., Тортура и злостављање у контексту особа са инвалидитетом. Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом, МДРИ-С, 2013.

¹⁷ Јањић, Б., Ћирић Миловановић, Д., Овде и зидови имају уши. Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом, Београд, 2017.

Остварењем планираних циљева, унапредиће се положај корисника система социјалне заштите, пре свих лица са интелектуалним, менталним тешкоћама и физичким инвалидитетом.

Створиће се основни услови за поштовање права на живот у заједници, учешће у процесима доношења одлука, коришћење услуга у најмање рестриктивном окружењу и пуну укљученост у свакодневне животне активности.

Процес деинституционализације и социјалне инклузије обезбедиће услове за остваривање људских права на живот у заједници корисника социјалне заштите.

Територијално усклађен и одржив развој услуга у заједници је предуслов за успешност у спровођењу процес деинституционализације.

У свим локалним самоуправама у којима се налазе установе у процесу трансформације, из наменских трансфера финансираће се услуга становања уз подршку за особе са инвалидитетом са најмање 10 корисника.

У уговорима о додели наменских средстава спецификоваће се услуге за које се средства опредељују.

Законом о социјалној заштити нормативно се уређује и подстиче:

- Развој услуга у заједници за чије су обезбеђење односно финансирање надлежне јединице локалне самоуправе (супсидијарност одговорности за подршку и обезбеђење система услуга које су потребне грађанима);
- Деинституционализација социјалне заштите;
- Системски подстицаји за даље унапређење система услуга социјалне заштите.

Из нормативног устројства и духа Закона, пристиче да се систем услуга социјалне заштите треба развијати као скуп механизма који одговара потребама грађана у локалној заједници, а за чије развијање и одрживост су најпре надлежне јединице локалне самоуправе. Овако нормативно постављен оквир за развој инфраструктуре услуга социјалне заштите, с једне стране повећава улогу јединица локалне самоуправе као одговорних ентитета за обезбеђење услуга у заједници, али с друге стране има уграђен систем дистрибуције средстава из Буџета Републике, с циљем подршке јединица локалне самоуправе да поставе или унапреде услуге у заједници.

У складу са наведеним, Законом су предвиђена су три типа наменских трансфера, које ће локална самоуправа моћи да користе за развој услуга социјалне заштите.

Први тип наменских трансфера намењен је недовољно развијеним општинама које веома тешко могу да финансирају и најосновније потребе својих грађана и које нису у могућности да обезбеде услуге социјалне заштите.

Други тип наменских трансфера намењен је локалним самоуправама у којима се налазе установе за домски смештај у трансформацији. Ове локалне самоуправе налазе се пред посебним изазовом да преузму финансирање ванинституционалних услуга које се развијају у установама за домски смештај које смањују своје смештајне капацитете. Наменски трансфери би требало да омогуће покривање транзиционих трошкова које овакви процеси неминовно намећу.

Трећи тип наменских трансфера намењен је за развој иновативних услуга, за које још нису дефинисани стандарди и које немају своје јасно место у систему социјалне заштите. Ова средства била би намењена и за развој услуга за којима постоји посебан интерес на националном нивоу, а који се не мора нужно бити идентификован и на локалном нивоу.

Обзиром на слабе фискалне могућности највећег броја јединица локалних самоуправа за установљавање услуга према грађанима тих локалних самоуправа, као и за даљи развој и унапређење услуга неопходно је створити финансијске претпоставке у буџетима јединица локалних самоуправа.

Успостављањем наменских трансфера, у складу са прописима којима је регулисан буџетски систем и прописима о финансирању јединица локалне самоуправе, на системски начин дат је нормативни и финансијски оквир у циљу задовољења основних потреба грађана за коришћењем услуга из области социјалне заштите.

Стварање услова за развој локалних услуга у социјалној заштити треба да омогући и допринесе задовољавању потреба грађана у заједници, уз поштовање буџетских принципа ефикасности, економичности и ефективности.

Влада утврђује висину наменског трансфера, критеријуме за његову расподелу по појединим јединицама локалне самоуправе, критеријуме за учешће локалне самоуправе и динамику преноса средстава, као и услуге социјалне заштите од посебног значаја за Републику Србију.“

2) Да ли се у предметној области спроводи или се спроводио документ јавне политике или пропис? Представити резултате спровођења тог документа јавне политике или прописа и образложити због чега добијени резултати нису у складу са планираним вредностима.

Конкретно ради се о изради закона којим се уређује начин остваривања права корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити, као и права корисника услуга привременог смештаја у установама социјалне заштите које су у процесу деинституционалзације, начела, поступак смештаја, поступак припреме корисника за живот у заједници смештених у установама у процесу деинституционалзације, заштита од злостављања, експлоатације и занемаривања, као и друга права и обавезе корисника приликом коришћења услуга привременог смештаја до обезбеђивања услова за живот у заједници, начини поступања у инцидентним ситуацијама непосредне опасности по живот или безбедност корисника или других лица.

У предметној области не спроводи се, нити се спроводио документ јавне политике или пропис.

Предметна материја уређена је парцијално у више различитих прописа, у више сектора, тако да се указала потреба да се ова материја уреди на једном месту, једним законом, ради целовитог остваривања права корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити.

3) Који су важећи прописи и документи јавних политика од значаја за промену која се предлаже и у чему се тај значај огледа?

Заједничке европске вредности људског достојанства, једнакости и поштовања људских права су основ на којима се базира реформа система социјалне заштите и подршке нашег друштва прилагођене 21. веку. Одредбе Конвенције УН о правима лица са инвалидитетом (УН ЦПРД), Конвенције УН о правима детета и Европске конвенције о људским правима усмеравају организацију и уређење смештаја корисника социјалне заштите и подршке на ограничен временски рок и подржавају прелазак са институционалног збрињавања ка укључивању у заједницу. Тако један од кључних чланова Конвенције УН о правима лица са инвалидитетом релевантним за деинституционализацију, члан 19. прописује право на самосталан живот.

Захтеви за доношење наведеног закона произилазе из различитих стратешких и нормативних аката, а пре свега обавеза насталих усвајањем

Закона о потврђивању Конвенција о правима особа са инвалидитетом¹⁸, који за циљ има „унапређивање, заштиту и осигуравање пуног и једнаког уживања свих људских права и основних слобода особа са инвалидитетом, укључујући и право на живот у заједници“¹⁹. У складу са тим, Влада Републике Србије се у Акционом плану за преговарачко Поглавље 23, одељак „Основна права“, обавезала да ће да усвоји Закон о заштити права корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити.

Европски систем заштите људских права укључује велики број компоненти (обавезујућих и необавезујућих аката и механизма) битних за остваривање права на живот и интеграцију у заједницу: Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода Савета Европе²⁰, те тело за надзор њеног спровођења – Европски суд за људска права²¹; Конвенцију за превенцију тортуре и нељудског и деградирајућег поступања и кажњавања²²; Европску социјалну повељу²³ – у области становања, здравља, образовања, запошљавања, социјалне и правне заштите, слободног кретања особа и недискриминације, те механизме за надзор (Препорука 10 (2004) Комитета министара Савета Европе државама чланицама о заштити људских права и достојанства особа са менталним сметњама и експланаторни меморандум²⁴; Препорука 1235 (1994) Парламентарне скупштине Савета Европе о психијатрији и људским правима²⁵; Препорука (83) 2 Комитета министара Савета Европе државама чланицама у вези са правном заштитом особа са менталним сметњама, које су недобровољно смештене у установе као пацијенти²⁶); Повеља Европске уније о основним правима²⁷, Хелсиншка декларација о менталном здрављу за Европу²⁸, Заједничке европске смернице за прелаз с институционалне неге на услуге подршке за живот у заједници Европске експертске групе за прелазак са институционалне на негу засновану у заједници.²⁹

¹⁸ Службени гласник Републике Србије - Међународни уговори, бр. 42/2009

¹⁹ Члан 1 Закона о потврђивању Конвенција о правима особа са инвалидитетом

²⁰ https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf

²¹ https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/court-justice_en

²² <https://rm.coe.int/16806dbaa3>

²³ <https://rm.coe.int/168007cf93>

²⁴ [https://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/Activities/08_Psychiatry_and_human_rights_en/Rec\(2004\)10%20EM%20E.pdf](https://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/Activities/08_Psychiatry_and_human_rights_en/Rec(2004)10%20EM%20E.pdf)

²⁵ <http://semantic.pace.net/tools/pdf.aspx?doc=aHR0cDovL2Fzc2VtYmx5LmNvZS5pbmQvbnvveG1sL1hSZWYyVWJILURXLLWV4dHIuYXNwP2ZpbGVpZD0xNTI2OSZsYW5nPUVO&xsl=aHR0cDovL3NlbWFudGljcGFiZS5uZXQvWHNsdc9OZGYvWFJlZi1XRClBVC1YTUwyUERGLnhzbA==&xslparams=ZmlsZlWlKPTE1MjY5>

²⁶ https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016804fe027

²⁷ http://ravnopravnost.gov.rs/wpcontent/uploads/2012/11/images_files_Povelja%20Evropske%20unije%20o%20osnovnim%20pravima.pdf

²⁸ <https://npm.rs/attachments/Helsinska%20deklaracija%20o%20mentalnom%20zdravlju%20za%20Evropu.pdf>

²⁹ <https://deinstitutionalisationdotcom.files.wordpress.com/2017/07/guidelines-final-english.pdf>

За промену која се оредлаже посредно и непосредно релевантни су закони и подзаконски акти донети у оквиру различитих сектора: социјалног, здравственог, правосуђа, и других, и то:

- 1) Закон о потврђивању Конвенције о правима особа са инвалидитетом;³⁰
- 2) Закон о социјалној заштити;³¹
- 3) Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом;³²
- 4) Закон о ванпарничном поступку;³³
- 5) Породични закон;³⁴
- 6) Закон о забрани дискриминације;³⁵
- 7) Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом;³⁶
- 8) Закон о играма на срећу;³⁷
- 9) Закон о здравственој заштити;³⁸
- 10) Закон о здравственом осигурању;³⁹
- 11) Закон о заштити лица са менталним сметњама;⁴⁰
- 12) Закон о становању и одржавању зграда;⁴¹

4) *Да ли су уочени проблеми у области и на кога се они односе?*

Представити узроке и последице проблема.

Иако постоји несумњива потреба за универзалним приступом висококвалитетној и приступачној дуготрајној нези, кроз пружање услуга социјалне заштите у заједници, у многим земљама систем подршке и заштите особа са инвалидитетом спроводи се у институционалном окружењу, па и у Србији.

Актуелно не постоје адекватнио законом прописани механизми за заштиту права корисника привремено смештених у установама социјалне заштите у односу на њихово ограничавање. У зависности од конкретних околности, у појединим случајевима потребно је одређена лица сместити у установу социјалне заштите, а појединим лицима може бити неопходно краткотрајно ограничити слободу кретања и применити друга ограничења, на начин којим се у најмањој могућој мери ограничавају права и слободе корисника. Ова права се могу ограничавати само законом, па је у складу са тим неопходно законом уредити смештај лица у установама социјалне заштите уз информисани пристанак, на најмање рестриктиван начин, уз дефинисање околности, услова и

³⁰ Службени гласник РС, бр. 42/2009

³¹ Службени гласник РС, бр. 24/2011

³² Службени гласник РС, бр. 36/2009 и 32/2013

³³ Службени гласник СРС, бр. 25/82 и 48/88 и Службени гласник РС, бр. 46/95, 18/2005, 85/2012, 45/2013, 55/2014, 6/2015 и 106/2015

³⁴ Службени гласник РС, бр. 18/2005, 72/2011 и 6/2015

³⁵ Службени гласник РС, бр. 22/2009

³⁶ Службени гласник РС, бр. 33/2006 и 13/2016

³⁷ Службени гласник РС, бр. 18/2020

³⁸ Службени гласник РС, бр. 25/2019

³⁹ Службени гласник РС, бр. 25/2019

⁴⁰ Службени гласник РС, бр. 45/2013

⁴¹ Службени гласник РС, бр. 104/2016 и 9/2020

других питања у вези са краткотрајним ограничењем слободe кретања и другим ограничењима корисника услуге смештаја у социјалној заштити уз поштовање људских права.

Права корисника услуге смештаја могу бити ограничена само у инцидентним ситуацијама када је то нужно да би се корисник или неко друго лице заштитило од непосредне, озбиљне опасности док непосредна, озбиљна опасност траје у складу са законом.

Начин и ближе услове поступања установе, односно пружаоца услуге у инцидентним ситуацијама, прописују министар надлежан за социјалну заштиту и министар здравља.

Забрањена је примена свих мера принуде и третмана без пристанка, укључујући осамљивање особа са психосоцијалним или интелектуалним тешкоћама.

Забрањено је користити спутавање као васпитну меру као и да би се корисник казнио, застрашио или принудио на одређено понашање.

Издвајање корисника у посебно опремљену просторију је забрањено.

Предложена законска регулатива је део стратешког решења како ће се спровести прелазак са институционалне заштите корисника на живот у заједници, у складу са критеријумима према предложеном *ex ante* условљавању за активно укључивање.

Закон треба да унапреди положај корисника услуга привременог смештаја, без дискриминације, под равноправним условима уз активно, ефективно и информисано учешће свих лица која учествују у доношењу одлука које утичу на живот и права корисника, у складу са приступом заснованим на људским правима.

Закон треба да омогући заштиту права корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити кроз континуирано оспособљавање корисника за самосталан живот и пуно и равноправно учешће у друштву и остваривање социјалне инклузије.

На овај начин се уређује заштита права корисника услуга привременог смештаја, а којима се не може обезбедити останак у породици; дневне услуге у заједници: дневни боравак, помоћ у кући и друге услуге које подржавају боравак корисника у породици и непосредном окружењу; услуге подршке за самосталан живот: персонална асистенција, обука за самостални живот и друге врсте подршке неопходне за активно учешће корисника у друштву; породични смештај; као ни друга услуга у складу са законом којим је уређена социјална заштита или другим прописом.

Наведени закон обезбеђује да се услуге смештаја пружају у складу са вољом и жељом корисника, уз уважавање његовог животног циклуса, етничког и културног порекла, животних навика, развојних и других потреба у свакодневном и другом животном функционисању. Смештај се обезбеђује само као последња могућност, тј. кориснику коме се не може обезбедити останак у породици, дневне услуге у заједници или услуге подршке за самосталан живот у смислу закона којим је уређена социјална заштита. Приликом одлучивања о смештају корисника, органи који доносе одлуку дужни су да испитају могућности обезбеђења потреба корисника на други начин, првенствено коришћењем дневних услуга у заједници, услуга подршке за самостални живот или коришћењем других мера ванинституционалне подршке или заштите.

Смештај се обезбеђује на основу информисаног пристанка потенцијалног корисника.

Услуге смештаја у процесу деинституционализације пружају се у складу са најбољим интересом детета, а код пунолетних особа у складу са вољом и жељама корисника уз поштовање достојанства и примену начела одлучивања

без или уз подршку, у складу са капацитетима и проценом потреба корисника, уз уважавање његовог животног циклуса, етничког и културног порекла, животних навика, развојних и других потреба у свакодневном и другом животном функционисању.

На наведени начин постиже се остваривање права и интереса корисника у вези са коришћењем привременог смештаја као услуге социјалне заштите.

5) Која промена се предлаже?

Неопходност да се на једнообразан и обавезујући начин за све пружаоце услуга смештаја, без обзира да ли се ради о деци, младима, одраслим или старијим лицима обезбеди законита, стручна, целовита и континуирана заштита у институционалним условима, чиме се обезбеђује њихова правна сигурност и поштовање њихових људских права.

6) Да ли је промена заиста неопходна и у ком обиму?

Промена је неопходна, јер се на овај начин обезбеђује адекватна и благовремена целовита заштита и сигурност корисника, са јасно одређеним правима и обавезама корисника, као и правима, обавезама и одговорностима пружаоца услуге, у складу са вољом и жељом корисника, односно најбољим интересом малолетног корисника, уз поштовање његовог физичког и психичког интегритета, безбедности, у складу са зајемченим људским правима и слободама.

7) На које циљне групе ће утицати предложена промена? Утврдити и представити циљне групе на које ће промена имати непосредан односно посредан утицај.

Лица са инвалидитетом, лица са поремећајима менталног здравља, лица која се опорављају од одређених болести, одрасла и старија лица, децу без родитељског старања и децу и младе са сметњама у развоју, децу и младе са поремећајима у понашању, бескућнике.

Индијектно овај закон ће утицати и на породице блиска лица из окружења лица смештених у установама социјалне заштите, као и на запослене у наведеним установама.

8) Да ли постоје важећи документи јавних политика којима би се могла остварити жељена промена и о којим документима се ради?

Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период од 2020. до 2024. године (Сл. гласник РС бр. 44/20) и Програм о заштити менталног здравља у Републици Србији за период 2019-2026. Године (Сл. гласник РС бр. 84/19)

9) Да ли је промену могуће остварити применом важећих прописа?

Овим законом се обезбеђује целовита заштита и ближе се уређује остваривање права корисника услуга привременог смештаја у установама социјалне заштите.

10) *Квантитативно (нумерички, статистички) представити очекиване трендове у предметној области, уколико се одустане од интервенције (status quo).*

Током претходног периода захваљујући претходним активностима и прописима донетим у области социјалне заштите уочен је пад тренда корисника смештених у институцијама социјалне заштите са повећањем корисника који користе услуге у заједници. Тај тренд је посебно уочљив у групи корисника деце и младих (у периоду 2015-2019. година број корисника услуге домског смештаја смањен је за око 50%). Извор података су годишњи извештаји о раду центара за социјални рад и установа за смештај Републичког завода за социјалну заштиту⁴².

Овим предлогом закона омогућиће се да се у привременом смештају током краткотрајних задржавања корисника спроведе процес њихове едукације и припреме за прелазак на живот у заједници а услуга смештаја ће бити дефинисана конкретним законом како би се осигурала заштита права корисника, што ће резултирати даљим падом броја смештених корисника у институцијама.

11) *Какво је искуство у остваривању оваквих промена у поређењу са искуством других држава, односно локалних самоуправа (ако је реч о јавној политици или акту локалне самоуправе)?*

Заједничке европске вредности људског достојанства, једнакости и поштовања људских права требале би нас водити док наша друштва развијају структуре социјалне заштите и подршке прилагођене 21. веку. Провођење адекватних реформи система неге мора се спровести у државама чланицама. Следећи одредбе Конвенције УН о правима особа са инвалидитетом (УН ЦПРД), Конвенције УН о правима детета и Европске конвенције о људским правима, државе чланице и Европска унија треба да примене мере које појачавају прелазак са институционалног службама у заједници. Међу кључним члановима УН ЦПРД релевантним за деинституционализацију, члан 19 прописује право на самосталан живот.

Европска стратегија за инвалидност 2010-2020 пружа оквир за оснаживање особа са инвалидитетом да у потпуности учествују у друштву и осигурају да могу да уживају своја основна права. Стратегија понавља да се ЕУ обавезала да промовише учешће особа са инвалидитетом у слободним активностима, запошљавању, образовању, здравству, социјалним службама и да постигне прелазак са институционалне на негу у заједници.

Европски структурни и инвестициони фондови (ЕСИФ) могу подржати широк спектар мера у складу са захтевима оквира политике смањења сиромаштва (тематски циљ 9), спречити институционализацију и подржати реформе за транзицију. Изградња или обнова резиденцијалних установа за дужи боравак искључена је из ЕСИФ подршке, без обзира на њихову величину. Предложене мере су део стратешке визије о томе како ће се спровести прелазак са институционалне на негу у заједници, у складу са критеријумима према предложеном ек-анте условљавању за активно укључивање⁴³

⁴² <http://www.zavodsz.gov.rs/библиотека/извештај-и-из-система/извештај-и-из-система-2019/>

⁴³ Adequate legal and institutional framework and long-term social protection strategies <https://socialprotection-humanrights.org/framework/principles/adequate-legal-and-institutional-framework-and-adopt-long-term-social-protection-strategies/>

Кључна питања за утврђивање циљева

1) *Због чега је неопходно постићи жељену промену на нивоу друштва? (одговором на ово питање дефинише се општи циљ).*

Унапређење положаја корисника услуга привременог смештаја, без дискриминације, под равноправним условима уз активно, ефективно и информисано учешће корисника у складу са приступом заснованим на људским правима.

2) *Шта се предметном променом жели постићи? (одговором на ово питање дефинишу се посебни циљеви, чије постизање треба да доведе до остварења општег циља. У односу на посебне циљеве, формулишу се мере за њихово постизање).*

Поштовање начела, поступак смештаја уз информисани пристанак корисника, заштита корисника од злостављања, експлоатације и занемаривања, примена одређених медицинских мера и права и обавезе корисника приликом коришћења услуге привременог смештаја.

Потпуно поштовање достојанства корисника, који има право на услугу која се пружа уз поштовање његовог физичког и психичког интегритета, безбедности, као и уз уважавање његових моралних, културних и религијских убеђења, у складу са зајемченим људским правима и слободама и потребама и вољом и жељом корисника и најбољим интересом малолетног корисника.

Права корисника услуге смештаја могу бити ограничена само у инцидентним ситуацијама када је то нужно да би се корисник или неко друго лице заштитило од непосредне, озбиљне опасности док непосредна, озбиљна опасност траје у складу са законом.

3) *Да ли су општи и посебни циљеви усклађени са важећим документима јавних политика и постојећим правним оквиром, а пре свега са приоритетним циљевима Владе?*

Да

4) *На основу којих показатеља учинка ће бити могуће утврдити да ли је дошло до остваривања општих односно посебних циљева?*

Броја корисника на смештају (деца и млади и одрасли и старији), трајање коришћења услуге привременог смештаја, број прекинутих смештаја због повратка у породицу, број приговора, број инцидентних ситуација код пружаоца услуга привременог смештаја, број инспекцијских надзора над радом пружаоца услуга и број мониторинг посета националних тела за заштиту људских права на годишњем нивоу.

Reducing Restraints in Health and Social Care: Practice and Policy Perspectives
http://fplreflib.findlay.co.uk/books/2/FilesSamples/683978185642376_00000000328.pdffile:///C:/Users/minrzs/Downloads/K
 E-02-16-339-EN-N.pdf

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/759257/Care_homes_full_guidance_for_providers.pdf

Temporary Accommodation Policy: <https://www.shetland.gov.uk/downloads/file/2036/temporary-accommodation-op6>

Кључна питања за идентификовање опција јавних политика

1) Које релевантне опције (алтернативне мере, односно групе мера) за остварење циља су узете у разматрање? Да ли је разматрана „status quo” опција?

Разматран је опција "status quo", Закон о социјалној заштити је уредио права корисника и поступак коришћења услуга привременог смештаја. У Акционом плану за преговарачко Поглавље 23, одељак „Основна права“, РС се обавезала да ће да усвоји Закон о заштити права корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити

2) Да ли су, поред регулаторних мера, идентификоване и друге опције за постизање жељене промене и анализирани њихови потенцијални ефекти?

Разматране су и друге опције, али се на овај начин обезбеђује адекватна и благовремена целовита заштита и сигурност корисника, са јасно одређеним правима и обавезама корисника, као и правима, обавезама и одговорностима установе, односно пружаоца услуге, у складу са вољом и жељом корисника, односно најбољим интересом малолетног корисника, уз поштовање његовог физичког и психичког интегритета, безбедности, у складу са зајемченим људским правима и слободама.

Истовремено се припрема доношење Стратегије деинституционализације и развоја услуга социјалне заштите у заједници за период од 2021-2026. године, чији циљ је остваривање права на живот у заједници корисника социјалне заштите кроз процесе деинституционализације и социјалне инклузије

3) Да ли су, поред рестриктивних мера (забране, ограничења, санкције и слично) испитане и подстицајне мере за постизање посебног циља?

Да, цео закон садржи подстицајне мере, а рестриктивне мере су јасно дефинисане са циљем да се спречи свака злоупотреба и да се примењују у ситуацијама када на мање рестриктиван начин није могуће отклонити опасност по живот и здравље корисника и других лица.

4) Да ли су у оквиру разматраних опција идентификоване институционално управљачко организационе мере које је неопходно спровести да би се постигли посебни циљеви?

Да. Користе се постојећи административни капацитети.

5) Да ли се промена може постићи кроз спровођење информативно-едукативних мера?

Не. Информативно едукативне мере могу само бити коришћење као подршка у остваривању мера прописаних овим предлогом закона и оспособљавања корисника и професионалаца за прелазак са смештаја у

институцијама на коришћење мање рестриктивних адекватних услуга у заједници чиме се подржава процес деинституционализације.

6) Да ли циљне групе и друге заинтересоване стране из цивилног и приватног сектора могу да буду укључене у процес спровођења јавне политике, односно прописа или се проблем може решити искључиво интервенцијом јавног сектора?

Циљне групе и друге заинтересоване стране из цивилног и приватног сектора могу да буду укључене у процес спровођења јавне политике.

Законом је предвиђен независан механизам за контролу успостављања квалитета пружања услуга и заштите права корисника, који врше национална тела за заштиту људских права и превенцију тортуре уз учешће невладиних организација.

7) Да ли постоје расположиви, односно потенцијални ресурси за спровођење идентификованих опција?

Да, уз надлежно министарство, установе социјалне заштите, центри за социјални рад и установе за смештај, и други пружаоци услуга социјалне заштите.

8) Која опција је изабрана за спровођење и на основу чега је процењено да ће се том опцијом постићи жељена промена и остварење утврђених циљева?

Доношење наведеног закона, јер се на овај начин обезбеђује адекватна и благовремена целовита заштита и сигурност корисника, са јасно одређеним правима и обавезама корисника, као и правима, обавезама и одговорностима пружаоца услуге, у складу са најбољим интересом корисника, уз поштовање његовог физичког и психичког интегритета, безбедности, у складу са зајемченим људским правима и слободама.

ПРИЛОГ 5:

Кључна питања за анализу финансијских ефеката

1) Какве ће ефекте изабрана опција имати на јавне приходе и расходе у средњем и дугом року?

Изабрана опција неће имати ефекте на јавне приходе и расходе у средњем и дугом року.

2) Да ли је финансијске ресурсе за спровођење изабране опције потребно обезбедити у буџету, или из других извора финансирања и којих?

За спровођење изабране опције није потребно обезбедити финансијске ресурсе у буџету, нити из других извора финансирања и којих.

3) *Како ће спровођење изабране опције утицати на међународне финансијске обавезе?*

Нема утицаја на међународне финансијске обавезе.

4) *Колики су процењени трошкови увођења промена који проистичу из спровођења изабране опције (оснивање нових институција, реструктурирање постојећих институција и обука државних службеника) исказани у категоријама капиталних трошкова, текућих трошкова и зарада?*

Нема трошкова за увођење наведених промена који проистичу из спровођења изабране опције.

5) *Да ли је могуће финансирати расходе изабране опције кроз редистрибуцију постојећих средстава?*

Изабрана опција ће се финансирати из постојећих средстава.

6) *Какви ће бити ефекти спровођења изабране опције на расходе других институција?*

Нема утицаја на расходе других институција.

ПРИЛОГ 6:

Кључна питања за анализу економских ефеката

1) *Које трошкове и користи (материјалне и нематеријалне) ће изабрана опција проузроковати привреди, појединој грани, односно одређеној категорији привредних субјеката?*

Доношење наведеног закона неће проузроковати трошкове привреди.

Постоји потреба за развијеним мрежама институција и социјалних услуга, које могу да отклоне или ублаже основне ризике од сиромаштва, социјалне искључености и изложености насиљу којима су изложени грађани, посебно деца, немоћни и старије особе.

Закон подстиће развој разноврсних и увођење нових социјалних услуга у заједници и укључивање у сферу пружања услуга што више различитих актера. Понуђена решења подржавају и афирмишу породицу као најбољи оквир заштите осетљивих група, те подстицање развоја услуга социјалне заштите у заједници.

Процес деинституционализације и социјалне инклузије обезбедиће услове за остваривање људских права на живот у заједници корисника социјалне заштите.

Територијално усклађен и одржив развој услуга у заједници је предуслов за успешност у спровођењу процес деинституционализације.

Развојем услуга у заједници лицима/корисницима која би иначе била издвојена из породица, као и корисницима на смештају пружила би се могућност да наставе свој живот у породици. Тиме би се унапредило поштовање њихових права на живот у породици, односно заједници, а сам систем њихове заштите учинио јефтинијим и ефикаснијим обзиром да је

подршка у заједници око 5 до 11 пута јефтинија од резиденцијалне заштите, у зависности од типа резиденцијалног смештаја.

2) *Да ли изабрана опција утиче на конкурентност привредних субјеката на домаћем и иностраном тржишту (укључујући и ефекте на конкурентност цена) и на који начин?*

Закон не утиче на конкурентност привредних субјеката на домаћем и иностраном тржишту.

3) *Да ли изабране опције утичу на услове конкуренције и на који начин?*

Не утичу.

4) *Да ли изабрана опција утиче на трансфер технологије и/или примену техничко-технолошких, организационих и пословних иновација и на који начин?*

Не.

5) *Да ли изабрана опција утиче на друштвено богатство и његову расподелу и на који начин?*

Не.

6) *Какве ће ефекте изабрана опција имати на квалитет и статус радне снаге (права, обавезе и одговорности), као и права, обавезе и одговорности послодаваца?*

Нема ефекте.

ПРИЛОГ 7:

Кључна питања за анализу ефеката на друштво

1) *Колике трошкове и користи (материјалне и нематеријалне) ће изабрана опција проузроковати грађанима?*

Доношење Закона неће проузроковати трошкове грађанима. Грађани ће посредно имати користи од доношења овог закона јер ће се унапредити квалитет пружања услуга социјалне заштите.

2) *Да ли ће ефекти реализације изабране опције штетно утицати на неку специфичну групу популације и да ли ће то негативно утицати на успешно спровођење те опције, као и које мере треба предузети да би се ови ризици свели на минимум?*

Доношење Закона неће штетно утицати на неку специфичну групу популације.

3) *На које друштвене групе, а посебно на које осетљиве друштвене групе, би утицале мере изабране опције и како би се тај утицај огледао (пре*

свега на сиромашне и социјално искључене појединце и групе, као што су особе са инвалидитетом, деца, млади, жене, старији преко 65 година, припадници ромске националне мањине, необразовани, незапослени, избегла и интерно расељена лица и становништво руралних средина и друге осетљиве друштвене групе)?

Доношење наведеног закона имаће позитиван утицај на грађане и на наведене друштвене групе које су у потреби за коришћењем услуге привременог смештаја у установи социјалне заштите на начин да ће се обезбедити заштита права и слобода корисника и смањивање злоупотреба, ефикасност у раду.

Доношењем овог закона унапредиће се положај корисника система социјалне заштите, пре свих лица са интелектуалним, менталним тешкоћама и физичким инвалидитетом.

Створиће се основни услови за поштовање права на живот у заједници, учешће у процесима доношења одлука, коришћење услуга у најмање рестриктивном окружењу и пуну укљученост у свакодневне животне активности.

Процес деинституционализације и социјалне инклузије обезбедиће услове за остваривање људских права на живот у заједници корисника социјалне заштите.

Територијално усклађен и одржив развој услуга у заједници је предуслов за успешност у спровођењу процес деинституционализације.

Услуга помоћ у кући доступне су деци, одраслима и старијима, који имају ограничења физичких и психичких способности услед којих нису у стању да независно живе у својим домовима без редовне помоћи у активностима дневног живота, неге и надзора, при чему је породична подршка недовољна или није расположива.

Тако је услугу помоћи у кући 2019. године користило укупно 97 деце.

Лични пратилац доступан је детету са инвалидитетом односно са сметњама у развоју, коме је потребна подршка за задовољавање основних потреба у свакодневном животу у области кретања, одржавања личне хигијене, храњења, облачења и комуникације са другима, под условом да је укључено у васпитно-образовну установу, односно школу, до краја редовног школовања, укључујући завршетак средње школе.

Тако је услугу личног пратиоца 2019. године користило укупно 1.328 деце.

Дневни боравак се обезбеђује деци и младима са телесним инвалидитетом, односно интелектуалним тешкоћама, који имају потребу за дневном негом и надзором, и подршком у одржању и развијању потенцијала, на начин који не омета њихово школовање.

Тако је услугу дневног боравка 2019. године користило укупно 1.663 корисника, од чега 310 деце.

Смештајем у прихватилиште кориснику се обезбеђује краткотрајан смештај и осигурава безбедност, изналажење одрживих решења за кризне ситуације, задовољење његових основних потреба и приступ другим услугама.

Предах смештаја је краткорочни и повремени смештај детета са сметњама у развоју, који се обезбеђује као дневни, викенд или вишедневни смештај, чиме се пружа подршка како детету тако и породици детета, у одржавању и побољшању квалитета њиховог живота с циљем останка детета у породици.

Дневне услуге у заједници, смештај у прихватилиште и предах смештај обезбеђује јединица локалне самоуправе.

Законом о социјалној заштити („Службени гласник РС”, бр. 24/11) дефинисано је да у установи односно код другог пружаоца услуга социјалне заштите послове обављају: стручни радници, стручни сарадници, помоћни радници и друга лица, у складу са законом. Стручни радници у центру за социјални рад су социјални радник, психолог, педагог, андрагог, специјални педагог, правник и социолог. Стручни радници код других пружалаца услуга социјалне заштите су и дефектолог и лекар. Стручни сарадници су лица друге одговарајуће струке, с вишом или високом стручном спремом, која обављају послове из своје делатности у области социјалне заштите.

Рад стручних радника и стручних сарадника се оцењује, они су дужни да професионално напредују и похађају програме обуке, а нарочито програме акредитоване у складу са наведеним законом, што је услов за добијање и обнављање лиценце стручних радника у социјалној заштити.

Правилником о стручним пословима у социјалној заштити („Службени гласник РС”, бр. 1/12 и 42/13), утврђују се стручни послови у социјалној заштити, као и ближи услови и стандарди за њихово обављање.

Стручни послови социјалне заштите су: основни стручни послови; специјализовани стручни послови; супервизијски послови; правни послови; послови планирања и развоја, као и други стручни послови у социјалној заштити.

Правилник прописује да основне стручне послове социјалне заштите, у зависности од карактеристика и потреба корисничке групе, обављају стручни радници: социјални радник, психолог, педагог, андрагог, дефектолог и специјални педагог, који имају лиценцу за обављање основних послова у социјалној заштити, у складу са законом којим се уређује социјална заштита.

У складу са наведеним правилником специјализовани послови социјалне заштите обухватају индивидуално и групно саветовање и породичну терапију, медијацију, спровођење акредитованих програма интензивних услуга подршке породици, акредитованих социо-едукативних програма и акредитованих програма третмана.

Специјализоване послове социјалне заштите, у зависности од карактеристика и потреба корисничке групе, обављају стручни радници: социјални радник, психолог, педагог, андрагог, дефектолог и специјални педагог, који су стекли посебна знања и вештине и лиценцу за обављање конкретног специјализованог посла, у складу са законом којим се уређује социјална заштита.

4) Да ли би и на који начин изабрана опција утицала на тржиште рада и запошљавање, као и на услове за рад (нпр. промене у стопама запослености, отпуштање технолошких вишкова, укинута или новоформирана радна места, постојећа права и обавезе радника, потребе за преквалификацијама или додатним обукама које намеће тржиште рада, родну равноправност, рањиве групе и облике њиховог запошљавања и слично)?

Доношење наведеног закона нема утицаја на тржиште рада и запошљавање, као и на услове за рад.

5) Да ли изабране опције омогућавају равноправан третман, или доводе до директне или индиректне дискриминације различитих категорија лица (нпр. на основу националне припадности, етничког порекла, језика, пола,

родног идентитета, инвалидитета, старосне доби, сексуалне оријентације, брачног статуса или других личних својстава)?

Доношење наведеног закона треба да спрећи сваки облик дискриминације наведених категорије лица – корисника услуге привременог смештаја у установи социјалне заштите.

6) Да ли би изабрана опција могла да утиче на цене роба и услуга и животни стандард становништва, на који начин и у којем обиму?

Не.

7) Да ли би се реализацијом изабраних опција позитивно утицало на промену социјалне ситуације у неком одређеном региону или округу и на који начин?

Доношење наведеног закона нема директног позитивног утицаја на промену социјалне ситуације у неком одређеном региону или округу.

8) Да ли би се реализацијом изабране опције утицало на промене у финансирању, квалитету или доступности система социјалне заштите, здравственог система или система образовања, посебно у смислу једнаког приступа услугама и правима за осетљиве групе и на који начин?

Доношењем наведеног закона може да се допринесе промени доступности система социјалне заштите у смислу једнаког приступа услугама и правима за осетљиве групе.

ПРИЛОГ 8:

Кључна питања за анализу ефеката на животну средину

1) Да ли изабрана опција утиче и у којем обиму утиче на животну средину, укључујући ефекте на квалитет воде, ваздуха и земљишта, квалитет хране, урбану екологију и управљање отпадом, сировине, енергетску ефикасност и обновљиве изворе енергије?

Доношење наведеног закона не утиче на животну средину.

2) Да ли изабрана опција утиче на квалитет и структуру екосистема, укључујући и интегритет и биодиверзитет екосистема, као и флору и фауну?

Не утиче.

3) Да ли изабрана опција утиче на здравље људи?

Не утиче.

4) Да ли изабрана опција представља ризик по животну средину и здравље људи и да ли се допунским мерама може утицати на смањење тих ризика?

Не представља ризик.

5) *Да ли изабрана опција утиче на заштиту и коришћење земљишта у складу са прописима који уређују предметну област?*

Не утиче.

ПРИЛОГ 9:

Кључна питања за анализу управљачких ефеката

1) *Да ли се изабраном опцијом уводе организационе, управљачке или институционалне промене и које су то промене?*

Не уводе се промене, али се повећава њихова ефективност у раду и бољој заштити права корисника.

2) *Да ли постојећа јавна управа има капацитет за спровођење изабране опције (укључујући и квалитет и квантитет расположивих капацитета) и да ли је потребно предузети одређене мере за побољшање тих капацитета?*

Законом о социјалној заштити из 2011. године, уведен је Систем лиценцирања у социјалној заштити у Србији, који произилази из потреби за унапређењем квалитета и контроле пружања услуга социјалне заштите, у систему који је заснован на плуралитету пружалаца услуга и праву корисника да бирају компетентне пружаоце квалитетних услуга социјалне заштите.

Лиценцирање је поступак у коме се утврђује да ли установа социјалне заштите, односно други пружалац услуга социјалне заштите и стручни радник испуњавају критеријуме и стандарде за пружање услуга у области социјалне заштите. Лиценца је, према овом закону, јавна исправа којом се потврђује да ли предметни субјекти испуњавају утврђене критеријуме и стандарде за пружање одређених услуга у области социјалне заштите. Према наведеном закону, лиценцирању подлежу организације које пружају услуге у заједници, услуге породичног смештаја и усвојења, као и домског смештаја.

Правилником о лиценцирању стручних радника у социјалној заштити („Службени гласник РС”, бр. 42/13 и 53/13), прописано је да се лиценца за обављање основних стручних послова социјалне заштите издаје стручном раднику који је, поред ослалих прописаних услова, завршио одговарајући акредитовани програм обуке за стицање специфичних знања и вештина за конкретни посао (водителј случаја, васпитач, саветник за хранитељство, саветник за осамостаљивање), односно за рад са конкретном корисничком групом (жртве насиља, особе са инвалидитетом, старије особе и др.).

Стручни радник који има завршене студије другог степена у оквиру програма који имају садржаје који доприносе стицању специфичних знања и вештина за конкретан посао, односно рад са одређеном корисничком групом, није у обавези да заврши акредитовани програм. Наведеним правилником прописано је да се лиценца за обављање специјализованих стручних послова социјалне заштите издаје стручном раднику који је, поред ослалих прописаних услова, завршио акредитовани одговарајући програм специјализоване обуке на коме је стекао посебна знања и

вештине за обављање конкретног специјализованог посла, односно за пружање одређене услуге.

Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите („Службени гласник РС”, број 42/13) прописују се ближи услови и стандарди за пружање свих услуга социјалне заштите.

Правилник прописује заједничке минималне структурални (у које спада радни простор, руководиоца и задужени радник – број особља) и функционалне стандарде који се морају испунити независно од корисничких група којима је услуга намењена, изузев ако посебним прописом којим се уређују ближи услови и стандарди за остварење одређених услуга социјалне заштите није другачије уређено, као и посебне минималне структуралне и функционалне стандарде који представљају специфичне захтеве који се морају испунити у оквиру одређене групе услуга или конкретне услуге, сагласно потребама и различитостима корисничке групе.

Постојећи капацитети ће спроводити изабрану опцију, али је потребно предузети одређене мере за побољшање тих капацитета, с обзиром да у систему социјалне заштите недостаје одређени број запослених на систематизованим радним местима, као последица процеса рационализације у јавном сектору.

Према подацима прибављеним од установа социјалне заштите у установама социјалне заштите (у центрима за социјални рад, на пословима јавних овлашћења, установама социјалне заштите за смештај корисника и другим установама социјалне заштите, чији се рад финансира из буџета Републике, као и цене смештаја) било је **1289** упражњених радних места закључно са 29. фебруаром 2020. године, због одласка извршилаца у пензију, напуштања установе, као и услед смрти радника, која су систематизована и која су била у систему финансирања од децембра 2014. године до 29. фебруара 2020. године.

Од укупно **1289** упражњених радних места – 343 стручних радника у центрима за социјални рад, на пословима јавних овлашћења, 150 радника у установама социјалне заштите за смештај корисника и другим установама социјалне заштите, чији се рад финансира из буџета Републике (на пословима социјалног рада) и 796 радника који се финансирају из цене смештаја (неговатељска куvara, сервирки, спремачица, портира, радника на одржавању установе, административно-финансијских радника и др.).

У истом периоду у установама социјалне заштите чији је оснивач Република Србија и аутономна покрајина било је укупно **105** упражњених радних места здравствених радника (11 лекара + 92 медиц. техничара + 2 физиотерапеутска техничара).

, који се налазе у систему финансирања преко РФЗО на основу закљученог уговора о финансирању између РФЗО и установе социјалне заштите.

Према подацима из 2020. године у социјалној заштити је било **укупно систематизованих радних места** у социјалној заштити.....9226 (са здравственим радницима) од тога:

- Центрима за социјални рад (ЦСР)2.844
- Центрима за породични смештај и усвојење (ЦПСУ).....112
- Центру за заштиту жртава трговине људима (ЦЗЖТЉ).....10
- Републичком заводу за социјалну заштиту (РЗСЗ).....27

- Установама социјалне заштите за смештај корисника (УСЗ).....6.233 (са здравственим радницима), (без здравствених радника 5.138)

У 2020. години стварно запослених у социјалној заштити је било.....7.972 (са здравственим радницима) од тога:

- ЦСР, ЦПСУ, ЦЗЖТЉ, РЗСЗ.....2.097
- УСЗ (без здравствених радника).....4.780
- Здравствени радници.....1.095 (97 лекара, 9 виших медиц. техничара, 11 виших физиотерапеута, 978 медиц. техничара)

У 2020. години, на основу сагласности Комисије за давање сагласности за ново запошљавање и додатно радно ангажовање код корисника јавних установама социјалне заштите попуњено је 825 упражњених радних места на неодређено време и 22 упражњена радна места закључно са другим кварталом 2021. године.

3) Да ли је за реализацију изабране опције било потребно извршити реструктурирање постојећег државног органа, односно другог субјекта јавног сектора (нпр. проширење, укидање, промене функција/хијерархије, унапређење техничких и људских капацитета и сл.) и у којем временском периоду је то потребно спровести?

Није потребно.

4) Да ли је изабрана опција у сагласности са важећим прописима, међународним споразумима и усвојеним документима јавних политика?

У сагласности је са важећим прописима, међународним споразумима и усвојеним документима јавних политика.

5) Да ли изабрана опција утиче на владавину права и безбедност?

Позитивно утиче.

6) Да ли изабрана опција утиче на одговорност и транспарентност рада јавне управе и на који начин?

Позитивно утиче.

7) Које додатне мере треба спровести и колико времена ће бити потребно да се спроведе изабрана опција и обезбеди њено касније доследно спровођење, односно њена одрживост?

Нису предвиђене додатне мере.

Кључна питања за анализу ризика

1) Да ли је за спровођење изабране опције обезбеђена подршка свих кључних заинтересованих страна и циљних група? Да ли је спровођење изабране опције приоритет за доносиоце одлука у наредном периоду (Народну скупштину, Владу, државне органе и слично)?

Доношење наведеног закона представља приоритет за Владу и Министарство.

2) Да ли су обезбеђена финансијска средства за спровођење изабране опције? Да ли је за спровођење изабране опције обезбеђено довољно времена за спровођење поступка јавне набавке уколико је она потребна?

За доношење наведеног закона нису потребна финансијска средства. Не спроводи се поступак јавне набавке.

Да ли постоји још неки ризик за спровођење изабране опције?

Продужење рока за доношење закона због евентуалних примедби Европске комисије.

ИЗЈАВА О УСКЛАЂЕНОСТИ ПРОПИСА СА ПРОПИСИМА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

1. Овлашћени предлагач прописа: Влада

Обрађивач: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања

2. Назив прописа

Предлог закон о правима корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити

Law on Protection of the Rights of Users of Temporary Accommodation Services in Social Protection

3. Усклађеност прописа с одредбама Споразума о стабилизацији и придруживању између Европских заједница и њихових држава чланица, са једне стране, и Републике Србије са друге стране („Службени гласник РС”, број 83/08) (у даљем тексту: Споразум):

а) Одредба Споразума која се односи на нормативну садржину прописа

Члан 101. Споразума о стабилизацији и придруживању између Европске заједнице и њених држава и Републике Србије

б) Прелазни рок за усклађивање законодавства према одредбама Споразума
Не усклађује се.

в) Оцена испуњености обавезе које произлазе из наведене одредбе Споразума
Све обавезе су испуњене.

г) Разлози за делимично испуњавање, односно неиспуњавање обавеза које произлазе из наведене одредбе Споразума
Све обавезе су испуњене.

д) Веза са Националним програмом за усвајање правних тековина Европске уније

3.23.3 Основна права

3.19.5 Социјална укљученост

4. Усклађеност прописа са прописима Европске уније:

а) Навођење одредби примарних извора права Европске уније и оцене усклађености са њима

Уговор о функционисању Европске уније, чл. 9 и Наслов X „ Социјалне политике“ чл. 151.

б) Навођење секундарних извора права Европске уније и оцене усклађености са њима

Не постоје.

в) Навођење осталих извора права Европске уније и усклађеност са њима

Не постоје.

г) Разлози за делимичну усклађеност, односно неусклађеност

Не усклађује се.

д) Рок у којем је предвиђено постизање потпуне усклађености прописа са прописима Европске уније.

Не усклађује се.

5. Уколико не постоје одговарајуће надлежности Европске уније у материји коју регулише пропис, и/или не постоје одговарајући секундарни извори права Европске уније са којима је потребно обезбедити усклађеност, потребно је образложити ту чињеницу. У овом случају, није потребно попуњавати Табелу усклађености прописа. Табелу усклађености није потребно попуњавати и уколико се домаћим прописом не врши пренос одредби секундарног извора права Европске уније већ се искључиво врши примена или спровођење неког захтева који произилази из одредбе секундарног извора права (нпр. Предлогом одлуке о изради стратешке процене утицаја биће спроведена обавеза из члана 4. Директиве 2001/42/ЕЗ, али се не врши и пренос те одредбе директиве).

6. Да ли су претходно наведени извори права Европске уније преведени на српски језик?

Да.

7. Да ли је пропис преведен на неки службени језик Европске уније?

Не.

8. Сарадња са Европском унијом и учешће консултаната у изради прописа и њихово мишљење о усклађености

Консултант није учествовао у изради прописа.